

GELİŞİM ERZURUM

Yıl 5 | Sayı 27 | Haziran 2023 | 25 TL | ISSN 2757-5020

M. Albayrak

Ülke hakkında en ilham verici sayfaları
şehrin ortasında yazıyor insan.

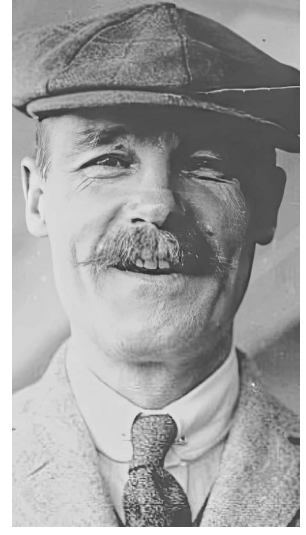
Jules Renard

ISSN 2757-5020

9 770275 750207

içindekiler

02 Bosna-Hersek'te Yayımlanan Gazetelerde Osmanlı Türkçesi (1866-1902)
Neira ZACİNOVIÇ

05 Erol Güngör ve Özgün Düşünce Tasarımı
Yunus Emre ALTUNTAŞ

10 Söyleşi
Uzunhasanoğlu
Muaz ERGÜ

14 Camiamızda İz Bırakanlar - 2
Avukat Dursun İspiroğulları
Av. Sadrettin HAŞILOĞLU

16 Emîr Timur'un İslâm Dini ve Din Adamlarına Bakışı
Seyyid Bereke
Galip DOĞAN

22 Semantik Seyir,
Anlam Yolculuğu
Mustafa DUMAN

24 Osmanlı Türkleri'nde
Hat Sanatı
M. Uğur DERMAN

31 Vatansever Bir Diplomat
Ahmet Rüstem Bey
Dr. Bilal N. ŞİMŞİR

GELİŞİM ERZURUM

Palandöken Gelişim
Derneği'nin yayın organıdır.

ISSN: 2757-5020

YIL 5 | SAYI 27
Mart 2023 | 25 TL

İmtiyaz Sahibi

Lokman LOKMACI

Yazı İşleri Sorumlusu

Numan ÜN

Sayfa Tasarımı

Alfabê

İletişim

Solakzade Mahallesi
2. Marketler 13. Çarşı Sokak
Palandöken/Erzurum
0 (530) 544 76 72

gelisimerzurumdergisi

Baskı & Cilt

BERİKAN OFSET MATBAA
Gerson Sanayi Sitesi
Yenimahalle/Ankara

**Matbaa Sertifika
Numarası**

47109

© Her hakkı saklıdır.

Bu dergide yer alan yazı, makale, şiir ve fotoğraflar elektronik ortamlar da dahil olmak üzere yazılı izin olmaksızın kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayımlanan eserlerin tüm mesuliyeti yazarlarına aittir.

BOSNA-HERSEK’TE YAYIMLANAN GAZETELERDE OSMANLI TÜRKÇESİ (1866-1902)

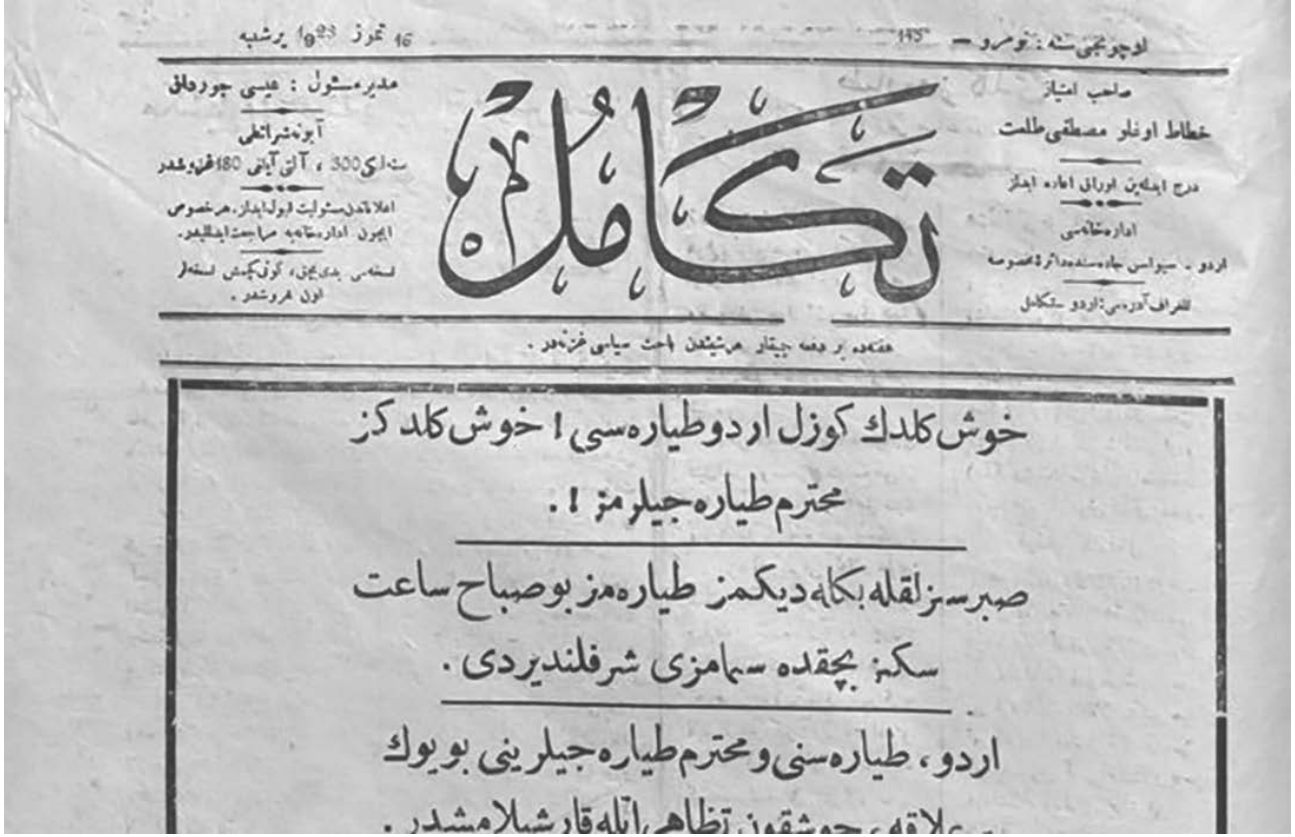
Neira ZACİNOVIĆ

Bosna-Hersek’te Osmanlı Türkçesinde yayımlanan beş gazete vardı. “Bosna” (“Bosnia”), “Gülşen-i Saray-Sarajevski cvjetnik” (“Saraybosna’nın Gül Bahçeleri”) ve “Neretva” gazeteleri Osmanlı döneminde Bosna-Hersek’te yayımlandı. Bosna vilayeti’nin resmî gazetesi olan “Bosna” (1866-1878) ve Mehmed Şakir Kurtchayich’in özel gazetesi olan “Gülşen-i Sarây Sarajevski cvjetnik” (1868-1872) vilayetin Saraybosna Matbaasında basılmıştır. Hersek vilayeti’nin resmî gazetesi olan “Neretva” 1876 yılında Mostar’da Hersek vilayeti matbaası’nda basılmıştır. Bu üç gazete dört sayfa hâlinde iki dilde basılmıştır: ön ve arka sayfaları Boşnakça, iç sayfaları ise Osmanlıcadır. Avusturya-Macaristan’ın Bosna-Hersek egemenliği sırasında “Vatan” (1884 -1897) ve “Rehber” (“Kılavuz”) gazeteleri tamamen Osmanlı Türkçesiyle dört sayfa hâlinde neşredildi. Bu iki gazetenin yazı işleri müdürü Mehmed Hulûsî’dir. Bu gazetelerdeki yazılar hayatın birçok yönünü ele alır:

Eğitim, okul, ekonomi, kültür, unvan tanıtları, ordunun yapısı, yurt dışından haberler. Ayrıca Bosna şehirlerinden gelen okuyucuların mektupları da dikkate alınır. Bosna-Hersek gazetelerinde Osmanlı Türkçesi söz varlığı, sözdizimi, üslup vb. açılardan çok üst düzeydedir. Bu gazeteler, İstanbul’da yayımlanan gazetelerin yüksek dil ve üslup niteliklerine ayak uydurmuştur. Bu beş gazetenin yazı işleri müdürlerinin çoğunun Boşnak kökenli olması nedeniyle eğitilmiş ve Osmanlı Türkçesi bilen insanlar olduğu sonucuna varabiliriz. Dolayısıyla bu yayımlar 19. Yüzyılın ikinci yarısında Bosna-Hersek’teki kültürel düzeyi ortaya koymaktadır.

Bosna-Hersek’te Osmanlı Türkçesinde çıkan beş gazeteden “Bosna” gazetesi, “Gülşen-i Sarây-Sarajevski cvjetnik” gazetesi ve “Neretva” gazetesi Osmanlı döneminde, “Vatan” ve “Rehber” gazeteleri ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde çıkmıştır. “Bosna” gazetesi 1865 yılında ilan edilmiş olan Bosna

vilayetin resmî gazetesi idi. Topal Osman Paşa olarak tanınan Şerif Osman Paşa Bosna vilayetin ilk valisiydi. Onun gayretiyle 1866 yılında Saraybosna’da ilk matbaa açılmıştır. Kurucusu İğnyat Sopron’dur ve içinde Bosna-Hersek’te ilk gazete olan “Bosanski vjestnik” adlı gazete bir süre Boşnakça olarak çıkmıştır. Daha sonra bu matbaanın adı “Saraybosna Vilayet Matbaası” olmuştur. “Bosna” gazetesinin ilk sayısı 12 Muharrem 1293-26 Mayıs 1866 tarihinde çıkmıştır. “Bosna” gazetesinin yazarları Rifet İmamović, Salih Biogradliya ve Ebüzziya Tefkik’tir. 1866 yılında bu matbaada “Gülşen-i Sarây” gazetesi özel gazete olarak çıkmaya başlamıştır. Bu gazetenin sahibi ve yazarı Mehmed Şakir Kurtchayich’tir. Biyelo Polye (Ak Ova) doğumlu ve Saraybosna devlet görevinde bulunmuş olan Mehmed Şakir Bosna’da eğitim görmüş ve geniş bilgisini kadı olan babasından da kazanmıştır. “Gülşen-i Sarây” gazetesinin son makalesinin altında “Mehmed Şakir” adı

yazılmıştır. Bu gazete 1868-1872 yılları arasında çıkmıştır. 1876 yılında Hersek bölgesinde “Hersek İsyanı” olarak tanımlanan Hristiyan isyanı çıkmıştır. Babialî'nin kararına göre Hersek ayrı bir vilayet olarak ilan edilmiştir. Mostar şehri bu vilayetin merkeziydi. Mostar şehrinde Hersek vilayet Matbaası kurulmuş ve “Neretva” gazetesi Hersek vilayetinin resmî gazetesi olarak çıkmaya başlamıştır. Neretva, Hersek bölgesinden akan ve üzerinde güzel Mostar köprüsü bulunan nehrin adıdır. Hersek Vilayeti bir sene varlığını sürdürmüş, ardından kaldırılmıştır. Bundan dolayı “Neretva” gazetesi bir sene boyunca (1876) çıkmıştır. “Bosna” gazetesi 1878 yılına kadar çıkmıştır. “Bosna”, “Gülşen-i Sarây- Sarajevski cvjetnik” ve “Neretva” gazeteleri büyük boyuttaki dört sayfada iki dilde basılmıştır: Dış sayfaları Boşnakça olarak Kiril

harfleriyle, iç sayfaları ise Osmanlı Türkçesinde basılmıştır. Gazetelerin başlığında hicri tarih, Batı takvimindeki tarih ve Rum takvimindeki tarih olmak üzere üç tarih yazılmıştır. Gazetelerde sürekli köşeler vardır: “Mevâdd-ı Husûsiyye” (Bosna vilayetine ait haberler), “Mevâdd-ı Umûmiyye” (Osmanlı Devleti'ne ait haberler), “Havâdis-i Hâriciyye” (yurt dışına ait haberler), “İlânât” (İlanlar). 1878 yılı, Bosna-Hersek tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Kongresi'nin kararlarına göre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i işgal etmiştir.

Ancak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükûmeti BosnaHersek'te Osmanlı Türkçesiyle yazılan gazetelerin yayımlanmasına izin vermiştir. 1884 yılında Saraybosna'da “Vatan” gazetesi

Osmanlı Türkçesinde çıkmaya başlamıştır. Bu gazetenin dört sayfasının tümü Osmanlı Türkçesinde çıkmıştır. Gazetenin yazarı Mehmed Hulûsi'dir. Gazetenin son makalesinin altında “Mehmed Hulûsi” adı yazılmıştır. gazetenin başlığında üç tarih yazılmıştır: Hicri tarih, Batı takvimindeki tarih ve Rum takvimindeki tarih. “Vatan” gazetesi 1897 yılına kadar çıkmıştır. Bunun ardından “Rehber” gazetesi çıkmaya başlamıştır. “Vatan” gazetesi gibi o da dört sayfa Osmanlı Türkçesinde çıkmıştır. Bu gazetenin yazarı da Mehmed Hulûsi'dir ve gazetenin son makalesinin altında “Sâhib-i imtiyâz: Mehmed Hulûsi” yazılmıştır. Gazetede hicri tarih ve Batı takvimindeki tarih yazılmıştır. “Rehber” gazetesi 1902 yılına kadar çıkmıştır. Bundan sonra BosnaHersek'te Osmanlı Türkçesindeki gazeteler kesilmiştir.

“Vatan” ve “Rehber” gazetelerinde “Havâdis-i Dâhiliyye”, “Havâdis-i Hâriciyye”, “İlânât”, “Şettâ”, “Muharrerât” isimli devamlı köşeler vardır. Saraybosna doğumlu olan Mehmed Hulûsi, gazete makalelerinde görüldüğü gibi Vilayet Vakıflar Komisyonunda müfettiş görevinde bulunuyordu. Bunun yanı sıra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetimi sırasında Bosna-Hersek’te Osmanlı Türkçesinde gazeteleri yayımlamasıyla İslam kültürü için hizmetlerinden dolayı İran şahından İran’ın en büyük unvanı olan “şîr ü hurşîd” unvanını kazanmıştır. Bu gazetelerdeki makaleler çeşitli konularla ilgilenmektedir. Gazetelerde siyasi, askerî, hukuki, iktisadi konular, yerel olaylar, çeşitli atamalar, kültür olayları, yurt dışına ait haberler ve eğitimle ilgili haberler özellikle yer almıştır. Makaleler arasında okuyucu mektupları da bulunmaktadır. Bu mektuplar da Bosna-Hersek’in çeşitli şehirlerinden gelmiştir. Osmanlı döneminde Bosna Vilayeti yedi sancaktan oluşmaktaydı. Bunlar Saray Sancağı (Saraybosna Sancağı), Bana Luka Sancağı, Travnik Sancağı, Izvornik Sancağı (merkezi Tuzla şehridir), Bihke Sancağı, Hersek Sancağı (merkezi Mostar’dır) ve Yeni Pazar Sancağı’dır. Bütün sancaklar ve kazaları gazete makalelerinde geçiyor. Gazetelerin çıkması nedeniyle “Bosna” gazetesinin ilk sayısında ve “Rehber” gazetesinin ilk sayılarında düşürülmüş tarih şiirleri de yayımlanmıştır. Gazete makalelerinde özel adlar geçmektedir. Yer adları, kişi adları, kurum ve kuruluş adları, eser ve yayım adları pek çok yerde bulunmaktadır. Bunlar göz önüne alındığında gaze-

telerin Bosna-Hersek tarihi ve kültür tarihinin araştırılması için çok önemli kaynaklar oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu gazetelerin dilini çeşitli yönlerden inceleyebiliriz: Dili ses ve yazı açısından, yapı bilgisi, cümle bilgisi, söz varlığı ve üslup açısından incelenebilir. Osmanlı Türkçesinin sınıflandırılmasına göre bu gazetelerdeki dil XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait olan Yeni Osmanlı Türkçesidir. Bundan dolayı makalelerin yeni harflere aktarılmasında günümüz Türkçesinin ses özelliklerini dikkate alıyoruz. Bu durum Arapça kelimeler, Türkçe kelimeler ve Türkçe eklerde açık görülmektedir. Kelimelerin yapısında Arapça ve Farsça ön ekler ve son ekler, Arapça izafetler kullanılmış ve bunun yanı sıra Farsça tamlamalar ve zincirleme tamlamaları sıkça geçmektedir. Gazetelerdeki söz varlığına gelince Arapça ve Farsça kelimeler büyük oranda kullanılmıştır. Batı kökenli kelimeler de bulunmaktadır (unvanlar, nişanlar, araçlar, para birimleri vb.). Hatta bazı yerlerde Boşnakça kelimeler kullanılmıştır: işlive- erik, kukuruz- mısır, osmak- bir ölçü birimi, ustruka- silahların taşıdığı kuşak. Bazı kelimeler sözlüklere bile girmemiştir: “lâzımü’sşükranıyye”, “kâriin”, “müzehâne” vb. Bu gazete makalelerinde uzun cümleler kullanılmıştır. Bir cümle bir paragraftan oluşuyor. Bir makale bir paragraftan oluşuyorsa bir cümleden oluştuğu anlamına geliyor. Bu uzun cümlelerin yüklemi kalıplaşmış ve sık sık “istimâ kılınmıştır”, “mesmû’dur”, “işitilmiştir” şeklinde ve ilanlarda “ilân olunur” şeklinde geçmektedir. “Dık” sıfatfili özne ya da zarf

görevinde kullanılmış ve bu şekilde bir makalenin içindeki haberler birbirine bağlanmıştır. Bu gazetelerdeki makalelerin üslubu da ilginçtir. Birtakım yerde seci örnekleri kullanılmıştır. Pek çok seci örneğinde izafet-i mahlûbe örnekleri bulunmaktadır: “Sarây mekteb-i feyz-mekteb-i Rûdsiyyesi” gibi. Birçok makalede gazetenin satırlarının güzel ve onur verici bir haberle süslenmiş olduğu ifade edilmiştir. Gazetelerde çeşitli unvanlar kullanılmıştır: Allah için, Hz. Peygamber için, padişah, vali, sadrazam ve şeyhülislam için “Cenâb-ı”, “Hazret-i” unvanları Farsça tamlama şeklinde, öteki yüksek makamlardaki kişiler için bu unvanlar isimden sonra “cenâbları”, “hazretleri” şeklinde kullanılmıştır. Pek çok unvanda bazı sıfatlar: “sâadetlü”, “mekremetlü”, “izzetlü” vb. isimden önce bulunmaktadır. Görüldüğü gibi bu gazetelerdeki makaleler çok zengin bir dille yazılmıştır. Gazetelerdeki orijinal makaleler Osmanlı Türkçesindedir. Bu gazete makalelerinin yazarlarının çoğu Boşnak’tır. Bu durum bunların eğitim görmüş kişiler olduğunu ve Osmanlı Türkçesini ne kadar iyi öğrenmiş olduklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra okuyucu mektupları da çok zengin bir dille yazılmıştır. Bu mektuplar Boşnak okuyucular tarafından yazılmış olduğuna göre Bosna vilayetinde Osmanlı Türkçesinin bulunduğunu çıkarabiliriz. Bu gazetelerdeki dil İstanbul’daki gazetelerden geri kalmamıştır (Takvim-i Vakâyi”, “Tasvîr-i Efkâr”, “Tercümân-ı Ahvâl”, “Basiret”, “Sabah”). Böylelikle bu gazeteler o dönemdeki Bosna’nın kültür seviyesini ortaya koymaktadır.

EROL GÜNGÖR VE ÖZGÜN DÜŞÜNCE TASARIMI

Yunus Emre ALTUNTAŞ

Kimi münevverler vardır ki yaptıkları ile çağının ilerisinde tesirler bırakır. Bu münevverlerin sayısı çok az olduğu gibi her millete de nasip olmaz. 24 Nisan 1983'te vefat eden Erol Güngör işte bu münevverlerden biridir. Güngör, 45 yıllık hayatında durmaksızın tefekkür eden, makaleler kaleme alan, Tanzimat'tan bugüne milletimizin yaşadığı buhrana çözümler arayan değerli bir ilim adamıydı. Fikirlerini sağlam temeller üzerine bina etmesi ve muhatabını ikna gücü Güngör'ün belirgin yönlerindendi. Meselelere kalıplar üzerinden bakmayı reddeder, her boyutuyla araştırarak sağduyuya hitap eden çözümlerini kimseden çekinmeden ifade ederdi. Aradan geçen bunca zamana rağmen Güngör'ün eserlerini yine yeniden okuyorsak Güngör'ün tahlillerinin günümüz için de geçerli olduğunu söylemeliyiz.

Örnek Kişilik

Sosyoloji okumalarım başladığım lise yıllarında karşıma çıkan ilk isimlerden biri Erol Güngör'dü. Cemil Meriç'le

birlikte karşılaştırmalı olarak okuduğum Güngör'ün eserleri pek çok kavramın kafamda oturmasında faydalı olmuştur. Güngör'ün eserlerini okurken kendisinden emin, savunduğu fikirlerin şuurunda bir insanla muhatap olduğunuzu anladınız. Geniş kültürü sayesinde konuları batılıların ve doğuların penceresinden görüp değerlendirdi. Sosyal bilimlerin henüz emekleme safhasında olduğu o yıllarda Güngör kabaklitten uzak özgün çalışmalarıyla çevresine örnek olmuştur. Fakülteden arkadaşı olan merhum Doğan Cüceloğlu bir söyleşisinde Güngör'ü şöyle anlatır: "Pek konuşmazdı. Ben kendimi onun yanında öğrenci gibi hissedirdim. O muallim, ben ortaokul öğrencisi gibiydim. Farkına varıyordum ki müthiş bir tarihsel derinliği vardı. Özellikle toplum, kültür ve değerler konusunda. Ama hiçbir zaman bana bilgiçlik taslamazdı. Sadece ben ısrar eder sorarsam şöyle birkaç cümleyle söylerdi ve hakikaten düşüncelerim o an derlenir toparlanırdı. Erol'la dört yıl sınıfa öğrenci olarak girip

çıkıktık. Asistan olduktan sonra da iki yıl aynı odayı paylaştık. Hayat şimdi burada yaşanır. Bugünde ise geçmişten getirdiklerimiz var. Eğer geçmişten getirdiklerimizin bilincinde değilsek, şimdi burada seçimlerimizi nasıl yapacağımız konusunda kafamız bulanık olur. Şimdi burada yapacağımız seçimlerle geleceği inşa etmiş oluyoruz. Nasıl bir gelecek inşa etmek istiyoruz? Şimdi buranın bir akış hali içinde olduğunu ve önemli bir an olduğunu bilmemiz çok önemli. İşte Erol Güngör bunun bilincinde olan biriydi. Bu yüzden çok düşünür az konuşurdu. Bir de Erolcuğumun hayran olduğum bir yönü de ben bir fikri 50 kelimeyle söylersem mübalağa etmiyorum o 8-9 kelimeyle ifade ederdi. 'Bunu nasıl yapıyorsun?' derdim. 'Sen de ifade edersin yazmaya devam et' derdi. Hala oraya gelmiş değilim bambaşka bir özellik vardı. Kimseye yaranmak, kimsenin gözüne girmek, kimseden aferin almak kaygısında değildi. Doğru bildiği yolda dümdüz giden biriydi. Kimseyle derdi yoktu."

➤ Gemuhluoğlu'nun Altın Dokunuşu

1938 senesinde Kırşehir'de dünyaya gelen Güngör ilk eğitimi ailesinden ve özellikle Dedesi Ahî Evran Camii imamı Hâfız Osman Efendi'den almıştır. İçinde büyüdüğü manevi ortam Güngör'ün düşüncesinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ortaokul/lise yıllarında Osmanlı Türkçesi'ni ve Arapça'yı öğrenmiş; Türk-İslam kültürünün ana kaynaklarını okumuştur. Ziya Gökalp, Nihal Atsız gibi milliyetçiliğin duayen isimlerini de bu dönemde okuduğu anlaşılıyor. Liseyi bitirip İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başladığı yıl kendisini keşfeden Fethi Gemuhluoğlu'nun delaletiyle Prof. Dr. Mümtaz Turhan'la tanıştı ve aynı yıl Edebiyat fakültesine geçiş yaptı. Mezun olduğunda da Mümtaz Turhan'ın kurduğu Sosyal Psikoloji alanında çalışmak üzere asistan olarak

göreve başladı. Turhan'ın en gözde talebesinin Güngör olduğu biliniyor. 2 yıl ABD'de sosyal psikoloji alanında çalıştı. Üniversitede verdiği dersler ve ilmî yayınları ile Türkiye'de sosyal psikoloji dalını önemli bir alan haline getiren Erol Güngör Başbakanlık Planlama Teşkilâtı'nda, Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı'nın çeşitli komisyonlarında görev aldı. Erol Güngör eserlerinde birinci kaynaklara, tercümesi yapılmış eserlerde bile orijinal metinlere başvurmuştur. Yazılarının ikna edici oluşunun sebeplerinin başında, ele aldığı her konuda metot olarak önce o fikri veya insanı anlamak, öncekilerle veya başka fikirlerle kıyaslamak, daha sonra da tahlil ve terkip etmek gibi açık ve güvenilir bir yol tutması gösterilebilir. Kendisinin taraftarı olduğu dünya görüşünün mensuplarını da eleştirmesi inandırıcılığını destekler. Bu sebeple sol aydınların yakından takip ettiği ender

isimlerden biri de Güngör'dür. 1971 yılında doçent, 1978 yılında profesör oldu. 1982 yılında Selçuk Üniversitesi'ne rektör tayin edildi. Bu görevi sırasında geçirdiği kalp krizi neticesinde 45 yaşında vefat etti.

Yakın arkadaşı Ali İhsan Yurt bir söyleşisinde yakın arkadaşını şu cümlelerle anlatmış: "Öğrencilik ve asistanlık yıllarında çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazmış, memleket konularını duyarlı bir Türk milliyetçisi kimliğiyle dile getirmiş ve çözüm önerilerinde bulunmaya başlamıştır. Daha o yıllarda çok iyi Osmanlı Türkçesi biliyor, eski yazı ile süratli bir şekilde not tutmasıyla tanınıyordu. O yıllarda ve daha sonraları bir mektep hüviyetinde olan Marmara Kıraathanesi sohbetlerinin başlıca müdavimlerindendi. Diriliş Dergisi'nde bir dizi çeviriler yapmış, Yeni İstanbul Gazetesi'nde çalışmıştır. Bu dönem yazılarında M. Kırşehirlioğlu,

Buğra gibi müstear isimler kullanmıştır. Ziya Nur, Ali İhsan Yurt, Fethi Gemuhluoğlu gibi önemli simalardan oluşan çevresi vardı. Ekrem Hakkı Ayverdi, Nurettin Topçu görüş alışverişinde bulunduğu kişiler arasındaydı. Yahya Efendi Dergâhı'nda Abdullah Hatay Efendi'nin Mesnevi derslerini dinlemiş, devamlı temasta olduğu Yüzbaşı Ziya Uygur'dan bilhassa Yahudiler ve Masonluk hakkında çok şey öğrenmiştir. Sohbetlerinden etkilenmediği kişiler arasında Dünder Taşer'in önemli ve ayrıcalıklı bir yeri vardır. 1970'ten sonra en yakın olduğu kişi Osmanlı arşivinin de müdavimlerinden Mehmet Genç'tir. Hayat grafiği daima çalışkanlığının bir sonucu olarak yükselişte olan Prof. Dr. Erol Güngör 1982 yılında Konya Selçuk Üniversitesi rektörlüğüne atanır. Dürüst, çalışkan, girişken ve mütevazı kişiliğiyle Konya halkı tarafından sayılmış ve çok sevilmiştir. Bu sayede halkın vaktiyle istemediği, hatta varlığından haberdar olmadığı üniversiteye gözlerini çevirmiş, böylece üniversite-halk kaynaşmasını gerçekleştirmiştir. Selçuk Üniversitesi Vakfı'nın temellerini atmış, yeni fakülte ve yüksekokullar açmış, tam teşekküllü bir üniversite hastanesi kurmuştur. 'Seri Halk Konferansları' düzenlemiş, 'Klasik Türk Müziği Konservatuvarı' kurmak için çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur."

➤ Velûd Bir Kalem

Lise yıllarında yazmaya başlayan Güngör'ün üniversite yıllarında da değişik gazete ve dergilerde makaleleri yayınlandı. Kısa denebilecek hayatına 12'si telif, 6'sı tercü-

me 18 eser sığdırdı. Yayınladığı bilimsel makalelerin sayısı 300'ün üzerindedir. Erol Güngör'ün yazıları Türk Yurdu, Hisar, Türk Birliği, Töre, Türk Edebiyatı, Türk Kültürü, Millî Eğitim ve Kültür, Millî Kültür, Konevi, Toprak ve Diriliş dergileri ile Millet, Her Gün, Yeni Düşünce, Yeni Sözcü, Yol, Ayrıntılı Haber, Yeni İstanbul ve Orta Doğu gazetelerinde yayınlandı. Sıra dışı bir zekâyâ sahip olan Güngör az ve öz konuşan, meseleleri çok yönlü değerlendirebilen bir isimdi. Bu bakımdan çağdaşı Ali Şeriatî ile karşılaştıranlar olmuştur. Ziya Nur, Ali İhsan Yurt, Fethi Gemuhluoğlu, Ekrem Hakkı Ayverdi, Nurettin Topçu, Yahya Efendi Dergâhı'ndan Abdullah Hatay Efendi, Hilmi Ziya Ülken üniversite yıllarında yakın çevresini oluşturan isimlerdi. Sonraki yıllarda ise Mehmet Genç, Dünder Taşer, Ahmet Kabaklı, Sezai Karakoç gibi isimlerle ilişkisi oldu. Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce olmak üzere dört dil biliyordu. Ayrıca onu yakından tanıyanlar gayet iyi Türk Musikisi bildiğini, tambur çaldığını ve bir küçük divan oluşturacak kadar şiirleri bulunduğunu belirtmektedir. XX. yüzyılın ikinci yarısında İslâm'ı ve milliyetçiliği yeniden ele alıp değerlendirenler arasında önemli bir yeri bulunan Güngör, bir taraftan Ziya Gökalp ve Mehmet İzzet'le başlayıp Mümtaz Turhan'la devam eden Türk sosyoloji mektebinin bir halkasını teşkil ederken diğer taraftan İslâm'ın ve milliyetçiliğin ilgiyle takip edilen bir yorumcusu olmuştur.

Güngör kısa hayatında farklı pek çok konuda kaynak niteliğinde eserler vermiştir. Ça-

lışmalarının temel konularını Türk-İslam Kültürü, modernleşme, din, eğitim, tarih, dil, tasavvuf, milliyetçilik, ahlak, misyonerlik, toplum, edebiyat, sosyal psikoloji olarak sıralayabiliriz. Kısacası ihtisas sahası olan sosyal psikoloji dalı ile yetinmemiş ve sosyal bilimlerin birbirini tamamlayan bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle bir edebiyatçı kadar edebiyatçı, bir tarihçi kadar tarihçi, bir sosyolog kadar sosyoloji bilimine vakıf olmanın gereğine inanmış ve kendisini bu doğrultuda yetiştirmiştir. Meselelere yaklaşımı Mehmed Akif'le benzeşmektedir. Güngör, Akif'in ufkunu daha da ileriye taşıyarak günümüz sosyal bilimlerinin eksenini tayin eden işlere imza atmıştır.

➤ Erol Güngör'den Alıntılar

"Ahlak her şeyden önce bir eğitim meselesidir."

"Bütün filozoflar "İyi nedir?" sorusuna karşı iyinin tarifini bulmaya kalkıştıkları için hataya düşmüşlerdir çünkü "iyi" tarife gelen bir şey değildir, yani kendinden başka bir şeyle tarif edilemeyip sadece sezgi ile kavranabilir."

"Bir şey haddini aşınca zıddına dönüşür."

"Sosyal olayları polis metotlarıyla anlamaya çalışanlar için suçlu bulmak zor değildir."

"Biz bir insanın davranışlarına bakarak, onlardan genel bir hüküm çıkarıyoruz ve o insan hakkında vardığımız bu genel hükme 'şahsiyet' diyoruz."

"Bir dava mahşere kalmışsa, kullara fuzuli kadılık düşmez."

“Ölmek üzere bulunan ihtiyar Kanuni Sultan Süleyman’ı bir yeni Nemçe seferinin eziyetlerine tahammül ettiren ve onu payitahtın rahat hayatından alıp savaş meydanının çetinliklerine ve muhakkak bir ölüme götüren müthiş vazife aşkı başka kimde vardır?”

“Atalarımız ülkeler fethedip yağmacılık ile uğraştılar ha! Siz bütün bu yüksek aklınız ve ileri bilginizle 2 dönümlük bir yer fethedebilir misiniz?”

“Karşısına çıkan bütün kuvvetleri çığ gibi ezen ve müthiş bir süratle ilerleyen Batı medeniyeti bize sadece yeni bir teknik ve zihniyet inkılabı olarak değil, aynı zamanda memleketimizi parçalamaya çalışan ordular hâlinde girdi.”

“Hıristiyan Araplardan bahsedilebilir, ama Hıristiyan bir Türk mantıken imkânsız bir şeydir. Bugün dahi, lâik cumhuriyetin otuz beşinci yılında, Türkiye’deki bir gayrimüslime Türk vatandaşı denebilir, ama asla Türk denmez.”

“Üst üste yığılan kül tabakalarını aralayacak olursanız, Türk hayatında İslâm’ın bir kor hâlinde yattığı görülür.”

“İlk defa Osmanoğulları devletin bütünlüğü prensibini her türlü endişenin üzerinde tutarak, bu bütünlük uğruna evlâtlarını veya öz kardeşlerini dahi feda etmek cesaretini ve basiretini gösterdiler. Biz bugün devlet için bir uyuz kedi-mizi bile feda edemez hale geldiğimizden, onların bu tavrını anlayamıyor ve işi bir saltanat hırsı ile izah etmeye çalışıyoruz.”

“Vaktiyle İktisat Fakültesi’nde uzun müddet hocalık yapmış olan Alman profesör-

lerden Alexander Rustow’un sokaklarda cıvıl cıvıl oyun oynayan çocuklara bakarak şöyle dediği söylenir: Sizin ne fevkalâde eğitim sisteminiz var ki, şu parlak zekâları on yıl içinde işlemez hâle getiriyor.”

“Medeniyet milletlerin birbirine benzer veya aynı olan taraftarını, kültür ise onları birbirinden ayıran tarafları temsil etmektedir.”

“Bütün gelişmeler gösteriyor ki, teknoloji modern cemiyetin elinde kullanmak üzere hazır bir alet değil; fakat cemiyet bünyesinin her tarafına nüfuz etmiş ve onun vazgeçilmez malı olmuş bir sistemdir.”

“İnsanlar devlet için yaşıyor, devlet için ölüyorlardı, çünkü devlet onların inandıkları kültür kıymetlerini korumakla görevliydi.”

“Türkiye’de insanlar öyle eleniyor ki herhangi bir kasıt olmaksızın, akademik kariyerde bulunanlar genellikle vasat zekâlı insanlar oluyorlar. Türkiye tesadüfün sevkiyle okuduğu için yüksek mevki kazanmış insanlarla doludur.”

“Sureleri Türkçe okuyarak namaz kılan bir reform meraklısına rastlanmamıştır.”

Türk’ün vatan anlayışı için şöyle pratik bir formül bulabiliriz:

“Nerede evliya kabri varsa orası Türk toprağıdır. Evliyası olmayan yerde Türk de yok demektir; eğer olsaydı mutlaka içlerinden ya bir şehit ya bir ulu kişi çıkardı ve halkın gönüllerini kendi kabri üstünde birleştirdi.”

“Kâbe’nin müdafaasında bulunan Dedem, Arap diye bir millet veya devlet tanıyıyordu.

O İngilizlere karşı devletimizin topraklarını korumak üzere savaştıklarına inanıyordu. Bilgisine saygı duyduğum öğretmenimizin ilkökul görmemiş Dedemden cahil olduğunu anlamam için aradan uzun yıllar geçti. Bir gün İstanbul ve Edirne de elimizden çıksa öğretmenimiz herhalde oraların zaten Bizans toprağı olduğunu bizim yine vatanımıza çekildiğimizi söyleyecekti.”

“Bin kelimelik uydurma dile yetiştirilen gençler arasından bin yıllık Türkçeye dayanarak yazan ve düşünen Yahya Kemal ayarında bir şair çıkması beklenebilir mi?”

“Türkiye’nin eskiden İngiltere, Rusya, Fransa gibi düşmanları vardı; cumhuriyet neslinin yeni nesillere düşman olarak tanıttığı millet Yunanlılar olmuştur.”

“Dilini kaybetmeyen milletler din değiştirse bile birliğini ve bütünlüğünü kaybetmeyebilir, fakat tatbikat bu iddiayı haklı çıkarmıyor. Türkler Müslüman olmasaydı değişik isimlerde kavimler halinde dağılıp gidebilirlerdi.”

“Bazı ortak değerler yoksa şahsi değerler insanı toplayıcı olmaktan çok dağıtıcı olabilirdi.”

“Gerçekten, bir şeyin iza-hını yapmak, her şeyden önce onun tarihine bakmak demektir.”

“İnsanın toplumdaki yeri ne olursa olsun temel ahlak değerleri değişmez. Değişen şey, herkesin kendi sosyo-ekonomik mevkiine göre sosyal müesseseler ve kurallar hakkında yaptığı yorumlardır.”

“İnsanların aynı zihin kalitelerine sahip bulunduğunu

bilen bir insan köleliği ve ırkçılığı reddeder.”

“Bir yerde Türk varsa devlet ile vardır, devleti yoksa Türk yoktur.”

“Fazilet derecesinde bir ahlaki eylem, tıpkı bir eser ortaya koymak gibidir.”

“Hakikat bu dünyada gör­düklerimiz değildir, bunlar ancak hakikatin eksik bir parçası olabilir. Dünya hakikati aksettiremeyeceği için kusurludur; dünyada olup bitenler de bu kusurluluğun bir neticesidir. Hakiki âlemde kusur olmadığı için orada kötülük de olamaz; insan oraya ulaşmakla buradaki bütün ıstırapları geride bırakır, ebedî huzur ve saadete kavuşur.”

“Türkiye sömürge­likten kurtularak yeni istiklâl kazanmış bir ülke değildir; Türkiye'nin bir devlet olarak yeniliği sadece siyasî rejimin değişmiş olmasından ve bir kısım idareci ve aydınların da bu devlet ve milleti birdenbire doğmuş zannetmelerinden ibarettir. Türkiye'de Cumhuriyet kurulmadan önce de Türkler bağımsızdı, millî bir kültürleri ve hemen tek başına temsil ettikleri bir medeniyetleri vardı. Bu bakımdan meselâ Weimar Almanya'sı nasıl yeni bir devlet değilse Türkiye'de yeni değildir. Fakat ülke ve devlet olarak görülen bu devamlılığa rağmen Türkiye, kültürel ve sosyal bakımdan geçirdiği büyük değişmeler sonunda 'kendine bir hüviyet arayan yeni devletler' arasına girmiş bulunuyor.”

“İslamiyet kitaplarda okunan değil, yaşanan bir hakikat olduğu ölçüde kıymet kazandırır.”

➤ Hakkında Söylenenler

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan, editörlüğünü Murat Yılmaz'ın yaptığı “Erol Güngör” kitabında kendisini tanıyanların tespitleriyle yazımızı sonlandırıyoruz:

“Hiç uyutmazdı bizi, devamlı okur, devamlı dolanır, devamlı bir şeyler yapar, bir şeylerle ilgilenirdi.

“Türk fikir hayatının son yıllardaki perişanlığını, taklitçiliğini ve basmakalıpçılığını değiştirme yolunda bir ümit ışığı idi.”

“Zengin bir Doğu kültürü ve zengin bir Batı kültürü sahibi idi.”

“Erol Güngör, Türk kültür ve medeniyetinin anahtarını bulmuştur.”

“Erol Güngör sadece bir düşünür değil, teorisyen vasıfıyla ön plana çıkan bir bilim adamıdır.”

“Erol Güngör milliyetçilik ve demokrasi arasındaki ilişkileri kültür ekseninde inceleyerek esaslı bir temele bağlamıştır.”

“Ona göre milleti yekpare bir sosyal bünye yapan şey, kültür birliğidir.”

“Erol Güngör milleti manevi bir bütün olarak görür.”

“Erol Güngör fikir hürriyetine dayanan bir milliyetçiliği kabul eder.”

“Fikir daima serbestlik, açıklık ve genişlik isteyen bir şeydir. Partizanlığın olduğu yerde fikir olmaz.”

“Milli kültür, Batı kültürünün dominasyonundan uzak,

bütünüyle yerli değerler ışığında ama bilimsel bir zihniyetle inşa edilmelidir.”

“Türk milliyetçiliğinin Güngör tarafından öne çıkarılan üçüncü önemli özelliği halkçılıktır.”

“Erol Güngör'ün düşünce dünyasında da aydına büyük ve önemli bir yer ayrılır.”

“Güngör, manevi bir sistem olmaksızın, bireyleri birbirine bağlayan bir soyut sistem olmaksızın bir medeniyetin ayakta kalmasını imkânsız görür.”

“Erol Güngör” göre tasavvuf ya da İslam mistisizmi, İslam'ın belli bir yorumudur.”

“Güngör, kalkınmanın ancak yerli kültüre önem veren milliyetçi bir tavırla sağlanabileceğini düşünmektedir.”

“Kendi geçmişimiz nasıl bizim şahsiyetimizin temelini teşkil ediyorsa, milletimizin geçmişi de milletimizle birlikte hepimizin malıdır.”

“Erol Güngör, Türk milliyetçiliğine bilimsel bir kimlik kazandırmıştır.”

“Erol Güngör, ilim kulesinden hiç ayrılmıyor ama sezgi ve zekâ merakının özel dürbünleri ile etrafta olan, oluşa hazırlanan her şeyi görebiliyordu.”

Kaynakça

-Güngör, Şeyma, *Diyanet İslam Ansiklopedisi, Erol Güngör maddesi*

-Metin, Gökhan GÜLER *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Makale No:1, Aralık 2012*

-Olgun, Ayşe, *Bu toprağın güzel insanları, Yeni Şafak, 21 Şubat 2021*

-Yavuz, Fuat, *Bir Zirve İlim Adamından Kesitler “Prof. Dr. Erol Güngör”, Arşiv Dünyası, Sayı 16-17, 2014*

SÖYLEŞİ

UZUNHASANOĞLU

☞ Muaz ERGÜ

☞ **“Uzak Bir Masal” adlı romanınız bu sene başında yayımlandı. Öncelikle hayırlı olsun. Okuru bol olsun. Rüya adını verdiğiniz ilk bölüm çok karamsar başlıyor. “Umut etmenin dünya üzerindeki en büyük musibetlerden, kayıplardan ve acılardan daha habis bir şey olduğunu anlamıştım. Başım dönüyordu, dengemi bulabilmek için apartmanın duvarına tutundum.” Ana karakter Neylan bunları söylüyor. Oysa umut etmenin insan için çok değerli olduğunu inanılır. Neylan neden umuda bu kadar karamsar bir anlam yüklüyor?**

Umut bir yandan insanları diri tutarken diğer yandan da bir kısır döngünün içine hapsedebilir. Mutsuz ve çaresiz insanlara *“umudunu kaybet-*

me” diye öğüt veririz ama bazen de *“boş hayallerin peşinde koşuyorsun,”* deriz. Bazen peşinde koştuğumuz bir iş, bir insan, bir hayal bizi zehirler. Sürüklendiğimizi görürüz, perişanlığımızı fark eder ama kurtulamayız.

İşte böyle bir hikâye Neylan ve Levent’in birlikte olma çabası... Umut ettikçe kısır döngüye sıkışıp kalan bir kadın ve kadının bu aşırı bağımlılık ve sevgisinden beslenen bir erkek.

☞ **“İnsanın kolu kanadı kırıkken, en hüzünlü anlarında verdiği kararlar hep en doğru kararlardı, içgüdünün seni sürüklediği yere gittiğinde ve kendini gökten inen mesajcı meleklerle teslim ettiğinde hayatın rotası geri dönülmez bir şekilde değişiyor, sen altüst oldum sanırken düze çıkıyordun.” Romandaki şaşırtıcı**

cümlelerden bir kaç daha. Oysa sakın zamanlarda karar vermenin daha sağlıklı olduğu söylenir. Gerçekten hüzünlü anlarda verilen kararlar daha mı isabetli? Bir de sanki burada tam olmasa da son zamanlarda popüler olan kişisel gelişim, meditasyon, evrenle mesajlaşma, duygulara kulak verme gibi hususlara da gönderme var gibi. Neler söylersiniz?

Hayatın bazı anlarında kararların hızlı ve ani verilmesi gerekir. Robert Frost’un bir şiirinde dediği gibi bir ormanda yürürken o yol aniden ikiye ayrılır ve bir tercih yapmak zorunda kalırız. Bir işten ayrılmayı belki aylarca düşünürsünüz, karara varmazsınız ama bir gün öyle bir an gelir ki artık bir saniye bile düşünmenize gerek kalmamıştır.

Kırılma anları genellikle hüznü, hızlı, ani, sarsıcı ve çarpıcıdır. Hayatınızı alt üst etti sanırsınız aslında bambaşka bir şeye hazırladığını sonradan geçmişe dönüp baktığımızda fark edersiniz. Bu bir tür kadereci yaklaşım olabilir, tasavvuf olabilir, bahsettiğiniz gibi evrenle iletişim olabilir, karma olabilir. Dünyanın hangi coğrafyasında yaşıyor ve hangi inanca sahipseniz size öğütlenen bir şeydir. Kırılma anlarında korkmamanız, aksine ders çıkarmanız gerektiğini ileten bir öğretilerdir.

➤ **Neylan'ın rüyaları roman kurgusunda önemli yer tutuyor? İlk zamanlarda çok kötü bir rüyayı sürekli görüyor. Ayakları kan içinde yürüyor. Bir cenine dönüşür gibi... Rüya, rüyalar hususunda neler düşünüyorsunuz? Ayrıca masal önemli bir öge sizin için sanırım. Rüya ile birlikte masal hususunda neler düşünüyorsunuz?**

Rüyalar bize bilinçaltımızın armağanlarıdır. Yüzümüzü Freud'a, Jung'a dönersek her birinin biz farkında olarak/ya da olmadan, bebeklik/çocukluk/ergenlik dönemlerimizden bize kalan travmaların su yüzünde yüzen levhaları olarak algılanabilir. Neylan bebeklik döneminden kalan, sözcüklerinin olmadığı ve hatırlamadığı bir dönemi rüyalarında görüyor ve tamamlanma hissini arıyor. Daha sonra evine kavuştuğunda artık ayaklarının altı kanamıyor ve derme çatma yapı da artık çatısız ve yıkık değil.

Rüyaların sembolik önemine inandığım için Neylan'a da böyle bir rüya tasarladım. Masallara gelince... Kadim hikâyeler hem kolektif hem de bireysel bilincimize yer etmiş ve silinmesi zor anlatılardır. Bizimle yaşarlar. Ve bir gün bakmışız biz o masallara dönüşmüşüz. Çünkü hikâyeler tekerrür eder. Binlerce yıl geçer, dekorlar, kıyafetler değişir ama masallardaki izlekler ve duygular değişmez.

➤ **İlk soruda romanda karamsar bir başlangıç olduğundan söz etmiştik. Romanda Neylan'ın sevgilisi heykeltraş Levent'in oturduğu apartmanın adı Mesude apartmanı. Mesude mutlu, sevinçli, kutlu, bahtlı gibi anlanlara geliyor. Ayrıca kadınlara verilen bir isim, dişil... Apartmanın ismine Neylan'ın mutluluk arayışının göstergelerinden diyebilir miyiz? Levent de ayrıca sert, hoyrat ve narsist bir kişilik. Apartmana Mesude isminin verilmesine bir denge oluşturma olarak bakabilir miyiz?**

Romanda vermek istediğim bir alegoriyi çok iyi çözümlemişsiniz, bana burada söyleyecek bir şey kaldı mı bilmiyorum. Evet, Mesude Apartmanı özellikle seçilmiş bir isimdi. Neylan'ın ev, mutluluk ve hakikat arayışına uysun istedim ancak Levent'in hoyrat karakter yapısıyla da çelişsin istedim. Bir tür oksimorundu. O apartmanda gerçek anlamda mesut oldular mı sizce?

İrem Hanım sorunuza Neylan açısından baktığımızda O apartmana girdiğinde mesut oluyor. Levent'in dairesini özellikle de balkonunu çok seviyor ama zaman geçtikçe Levent'in hoyratlığı, sert davranışları, apartmana giren çıkanlar Neylan'ı üzüyor, sinirlendiriyor. Bir süre sonra alışkanlık ya da bağımlılık dolayısıyla Mesude apartmanına gitmeye başlıyor.

➤ **Ana karakterinize neden Neylan ismini verdiniz? Var mı bir sebebi?**

Neylan, gerçekleşmiş düşünülmesine geliyor. Sonunu açık etmeden şöyle söyleyeyim, kitabı henüz okumamış olan okurlar Neylan'ın kimin düşününün gerçekleşmiş hali olduğunu düşünebilir.

➤ **Romanın yol adlı bölümünde yolculuk var, trenle yolculuk... Yol ve zaman hakkında neler söylersiniz? Romanınızda neden nostaljik bir nesne olan tren ve tren yolculuğuna yer verdiniz?**

Tamamen kişisel. Trenlerdeki gitme duygusunu çok seviyorum. Uçakta da böyle bir uzaklara gitme hissi ve özlem var ama trendeki kadar baskın değil. Tren sahnesinin dilini de trenin raylarda gitme ritminde yazdım. Üslubunu "tikir tikir" giden trenin kısmen daha şiirsel yolculuğu olarak kurdum. Bir de tabii doğuya gitmek algımızda da tren epey sembolik bir yer tutuyor, dramaturjik olarak da treni daha uygun buldum.

➤ **Romanınızın kurgusu da ilgi çekici. Şimdiden geriye dönüşler, geçmişe gidişler ve âna dönüşler söz konusu. Çok katmanlı bir kurgu söz konusu. Neler söylersiniz?**

Okur iki farklı yolculuk okusun istedim. Birincisi uzak diyarlara yapılan bir dış yolculuk; ikincisi de derinlere yapılan bir iç yolculuk. Kitabım iki farklı aksta ilerliyor, biri geleceğe biri geçmişe uzanıyor. Bir marazi aşk hikâyesi okurken aynı anda ondan kurtulma hikâyesini de okuyoruz. Bu benim diğer romanlarımda da sık başvurduğum bir teknik. Sade ve sıradan yazmayı seviyorum. Okurun kafası biraz karışsın istiyorum.

➤ **Neylan yıllar önce anne babasının görev yaptığı ve doğduğu topraklara, Nergiz kasabasına annesinin verdiği bir ölüm haberi dolayısıyla gitmek ister. Kasabaya doğru yola çıkar. Annesi oralardan hiç bahsetmemiştir. Neylan'ı bu kasabada bir çok sürpriz bekler. Neylan'ın bütün bunları bilmeden Nergiz kasabasına yolculuk yapma fikrini nasıl değerlendirmek gerekir? Köklere dönüş duygusu olabilir mi?**

Köklere dönüşten ziyade köklerin onu çağırması diyebiliriz. Doğduğumuz toprak bizi çağırır. Oranın göğü, suyu, toprağı bizi davet eder. Gen, DNA, mistik bağlar, bilinçaltımızda kalan tortular her nasıl

adlandırırız adlandırılmı herkes zamanı geldiğinde evine döner. Bu hem bir arayış hem de bir kavuşmadır.

➤ **Neylan'la Levent arasında inişli çıkışlı bir ilişki var. Neylan bağımlılık derecesindedir. Levent'in hoyratlığına, sertliğine ve her gün Levent'ten ayrılmak istemesine rağmen yine Ona koşar. İkisi arasında Neylan'ı zehirleyen bir ilişki var. Neylan'ın bu bağımlılığı için neler söylenebilir? Aslında anne babası da geçmişte sıkıntılı dönemler yaşamışlar. Neylan baba özlemini Levent'le gideriyor olabilir mi?**

Ben aile travmalarımı incelemeyi ve çalışmayı çok seviyorum. Küçük yaşlarda yaşanan sevgi eksikliği, değersizlik hissi, özgüven eksikliği ileri yaşlardaki ilişkilerimizde farklı şekillerde ortaya çıkıyor. Eksildiğimiz yerden tamamlanmaya çabalıyoruz. Çatışmalı bir aile modelinin içinden çıkmışsak farkında bile olmadan yine bize o çatışmayı yaşatacak aile modelini seçiyoruz. Anne baba modelimizde çözmeye çalışıp çözemediğimiz hangi sorun varsa, ileri dönem benzer partnerler seçip kendi partnerimizde o meseleyi çözmeye çalışıyoruz.

Özşefkat eksikliği, değersizlik gibi yerleşmiş duygular, anne babamızda gördüğümüz öfke nöbetleri, aldatma, ayrılık, kaygı gibi modellerin ayrılarını ileri yaşamlarımızda kuruyoruz. Neylan'ın kök arayışı ve bağımlılığı; Levent'in

de narsistik birey yapılanması ailelerinden armağan olan şeyler. Ve işin ilginç tarafı birbirlerinden başka insanları seçme şansları da yok. Bir narsist için en uygun ilişki partneri bağımlı olan partnerdir. Bu meselelerle ilgilenenler Neylan ve Levent'in gel-gitlerini ve zehirli ilişkilerini anlayacaktır.

➤ **Zamanımızda bir çok ilişki iyi başlıyor ama devamı Neylan'ın yaşadığı gibi kabus dönülebiliyor. Ne söylenebilir bu hususlarda?**

Bu sorunun cevabı çok uzun, belki saatlerce tartışılabilir lakin özetle "haz ve hız" çağındayız. Örneğin dijital platformlarda izlediğimiz diziler, Twitter'da hızla akan "timeline", yemeğimizi sadece görsel olarak güzel diye ve fotoğraflamak için seçmek... Bu mikro alanlara bakınca haz odaklı yaşamayı, hızlı yaşamayı anlıyoruz. İlişkilerde de haliyle artık eskisi gibi bir insanla elli sene geçireyim, sadakatle bağlı kalayım modeli bitti. Tüket geç, haz al geç, hızlan geç modeli... Dijital çağın bireyselleştirmesi de cabası... Özetle, bir merhametsizlik ve bağımsızlık çağına sıkışıp kaldık.

➤ **Romanı okurken sanat tarihi ve heykeltçilik alanında sıkı çalıştığınız ve bu bilgileri metne iyi yerleştirdiğiniz görülebiliyor. Bu sanat alanlarıyla normalde de alakadar mısınız?**

Çocukluğumdan beri Avrupa sanat tarihi, Rönesans Dönemi ve heykellerle ilgiliyim.

Bu benim o kadar kanıksadığım bir şey ki ilgi alanım bile derken tuhaf geliyor. Bir tablonun, heykelin karşısında saatlerce oturan bir gençtim. Bu benim özüm, doğalım gibiydi. Bu romanda ise ortaya çıkıyordu. Ben de hiç ses çıkarmadım ortaya çıkmasına.

➤ **Son olarak neler söylersiniz?**

Size bu nitelikli sorularımız için çok teşekkürlerimi sunmak isterim. Yeni bir roman yazmaya başladım, beşinci romanım olacak. Çeviri ve senaryoyla da ilgileniyorum. Kelimelerin büyüyle yaşamaya devam ediyorum...

Biz teşekkür ederiz.

CAMİAMIZDA İZ BIRAKANLAR - 2

AVUKAT DURSUN İSPIROĞULLARI

Av. Sadrettin HAŞILOĞLU

Sevgili okurlar, dergimizin bu sayısında bize ayrılan sayfalarda camiamızda iz bırakan üstadımız Avukat Dursun İSPIROĞULLARI'ni rahmetle anarak anlatmaya çalışacağım. Öncelikle bu yazımı hazırlarken verdiği bilgilerden yararlandığım üstadımızın oğlu Ergun İSPIROĞULLARI'na çok teşekkür ediyorum.

İspiroğulları üstadımız 1927 yılında Erzurum'un Oltu ilçesinde doğdu, Babası Tuzla Müdürü Ziya bey, annesi ev kadını Naime hanımdı.

1917 yılında Yanıkdere'de Ermenilerce şehit edilen Ferit Bey'in torunudur.

Daha önce 8 çocuğu ölen aile yaşasın diye ona Dursun ismini verdi.

İlkokula Erzurum Gazi İlkokulu'nda başladı, Ankara Kurtuluş İlkokulu'nda bitirdi. Ortaokulu ve liseyi Erzurum Lisesi'nde okudu. Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olunca mesleğini Avukat olarak sürdürmeye karar verdi.

Stajını Erzurum'da Avukat İbrahim Şenbark'ın yanında yaptı. Meslektaşı Avukat Necmettin EVCİMEN ile Erzurum'da ortak büro açarak meslek hayatına başladı. Daha sonra Hınıs'ta serbest avukatlık yaptı.

1956 yılında Aysel ASAN ile evlendi. Aynı yıl Hınıs'taki bürosunu kapatarak TCDD

Av. Dursun İSPIROĞULLARI

Erzurum Bölge Avukatı olarak çalışmaya başladı.

1962 yılında eşi Aysel Hanım, Erzurum İnönü İlkokulu'nda öğretmenliğe başladı. Burada oğlum Selçuk HAŞILOĞLU'nun da öğretmenliğini yapan Aysel Hanım, Erzurum'dan ayrılana kadar bu okulda çalışmaya devam etti.

1960 Anayasası için kurucu meclis üyesi görevine seçildi fakat fakülleden bir hocası adına bu görevden feragat etti. İki dönem Erzurum Barosu Başkanlığı yaptı. Bu sürede avukatların sosyal hakları için Türkiye Barolar Birliği ile birlikte çalışmalar yaptı. 1973 yılında Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu toplantısının Erzurum'da yapılmasını sağladı.

Sosyal yönden faal bir insandı; çeşitli derneklerde ve DDY sendikası gibi sendika-

larda kurucu, yönetici veya temsilci olarak görev aldı.

Ölümünden bir ay önce Atatürk Üniversitesi Hukuk Müşavirliği görevine başlamıştı. 1 Kasım 1974 tarihinde sabaha karşı geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti. Aynı gün Erzurum Asri Mezarlığına defnedildi.

Yönetiminde yer aldığı Paşalar Caddesindeki Öğretmen Evleri Kooperatifinde bir evi vardı, vefatının ardından evinin bulunduğu sokağa Belediye Meclisi kararıyla onun ismini verdi. "Dursun İspiroğulları Sokağı" levhası, dönemin Erzurum Belediye Başkanı Av. Orhan Şerifsoy tarafından sokağa asıldı. Halen sokağın ismi levhasında yazılı olduğu gibi "Dursun İspiroğulları Sokağı" olarak anılmaktadır.

Av. Dursun İspiroğulları, çalışkanlığıyla, görev anlayışıyla, meslekî konulardaki gelişmeleri ve değişimleri sürekli takip etmesiyle; kısaca temayüz etmiş meslekî bilgi ve tecrübesiyle örnek aldığımız bir büyüğümüzdü. Kurum avukatı olarak çalıştığı zamanlar dâhil; büyük, küçük tüm meslektaşları tarafından hukukun her dalında bilgisine en çok güvenilen, ihtiyaç duyulduğunda öncelikle fikri alınan avukattı. Tereddüt ettiğimiz konularda onun fikrini alarak işlerimizi yürütür ve sonuçta başarıya ulaşırdık.

Av. Dursun İSPIROĞULLARI Erzurum Barosundan meslektaşlarıyla
(Oturarlardan soldan üçüncü)

Üstadımızın genç meslektaşlarına verdiği ve hiç unutamadığım nasihatleri, bugün de aynen geçerliliğini koruduğundan burada ifade etmek istiyorum:

“İyi avukat kötü avukat yoktur, işini çok iyi takip eden, müvekkilini bilgilendiren avukatın işi çok olur.”

“Bir davada tanığa cevabını bildiğin sorular sor, cevabını bilmediğin soruyu sorarsan istemediğin ya da aleyhine olan cevabı alırsın, bu da senin için iyi olmaz.”

Kendisi gibi kamu kurumlarında görev yapan avukatlara da “Kendinizi asla ezdirmeyin, avukatın mesaisi yoktur, memurların imzaladığı mesai cetvelini siz imzalamayın” derdi.

Rahmetli ağabeyimiz genç avukatlara çok çalışmalarını; zekânın ve eğitime giden yolun avukatın irade disiplininin geçtiğini; disiplinin, gaye ile başarıyı sağlayan köprü olduğunu, disiplinli çalışanın toplumca da takdir edileceğini söylerdi.

Saygıdeğer başkanımız, stajını tamamlayan genç avukatlara ruhsatlarını verirken de öğütlerde bulunurdu: “İş

sahibi müvekkil ile aranızda bir mesafe bırakın, müvekkil büroya girerken bir kahvehaneye, eğlence yerine girer gibi girmemeli, büronun yalnız iş konuşulan yer olduğunu unutmayınız; kurnaz olan müvekkillerin yemek teklifinde bulunarak para isteme konusunda avukatı zorda bırakacağını, bedava çalıştırıp ücret ödemekten kaçınabileceklerinin ihtimal dahilinde olduğunu” hatırlatarak, “Bu tür müvekkillere kendinizi ezdirmeyin, yardımınız karşılığında muhakkak ücret almayı unutmayın, istişare yaptığımız kişilere bilginizi azar azar ve kibarca satınız” derdi.

Merhum İspiroğulları'nın Baro Başkanlığı döneminde, Erzurum Bölge Barosu'nun disiplin kurulu üyesi olarak birlikte çalıştığım için çok mutluyum. O dönemlerde çevre illerde DDY ile ilgili duruşması olduğu zamanlar yolculuk için treni tercih ettiğinde bir gün önceden gidip, duruşma günü duruşmasına girerek ancak duruşmadan sonraki gün trenle dönebilirdi. Bu şekilde Erzurum dışındaki her duruşması üç gününü alırdı. Bu kadar zaman kaybetmemesi için aramızda anlaşmıştık; ben ve SSK Avukatı merhum meslektaşımız Mehmet bey, duruşmalarımızı onunla aynı günlere planlatır, birimizin kurumuna ait araçla duruşma günü birlikte gidip, aynı gün akşama Erzurum'a dönerdik. Yolculuklarımız hiç sıkılmadan, şarkılı, türkülü, sohbetli, kısaca neşe içinde geçerdi. Yol boyunca Dursun İspiroğulları'nın güzel sesiyle söylediği şarkılara becerebildiğimiz kadarıyla eşlik etmeye çalışır, yolculuğun nasıl geçtiğini anlamazdık.

Av. Dursun İspiroğulları uyumlu ve pozitif kişilik yapısıyla çevresine her zaman ışıklar saçan bir büyüğümüzdü, nurlar içinde yatsın.

Erzincan'da piknikteyiz.
(Ayakta durarlardan soldaki ben, sağdaki Av. Dursun İspiroğulları)

EMİR TİMUR'UN İSLÂM DİNİ VE DİN ADAMLARINA BAKIŞI SEYYİD BEREKE (D. ? - Ö. 1404)

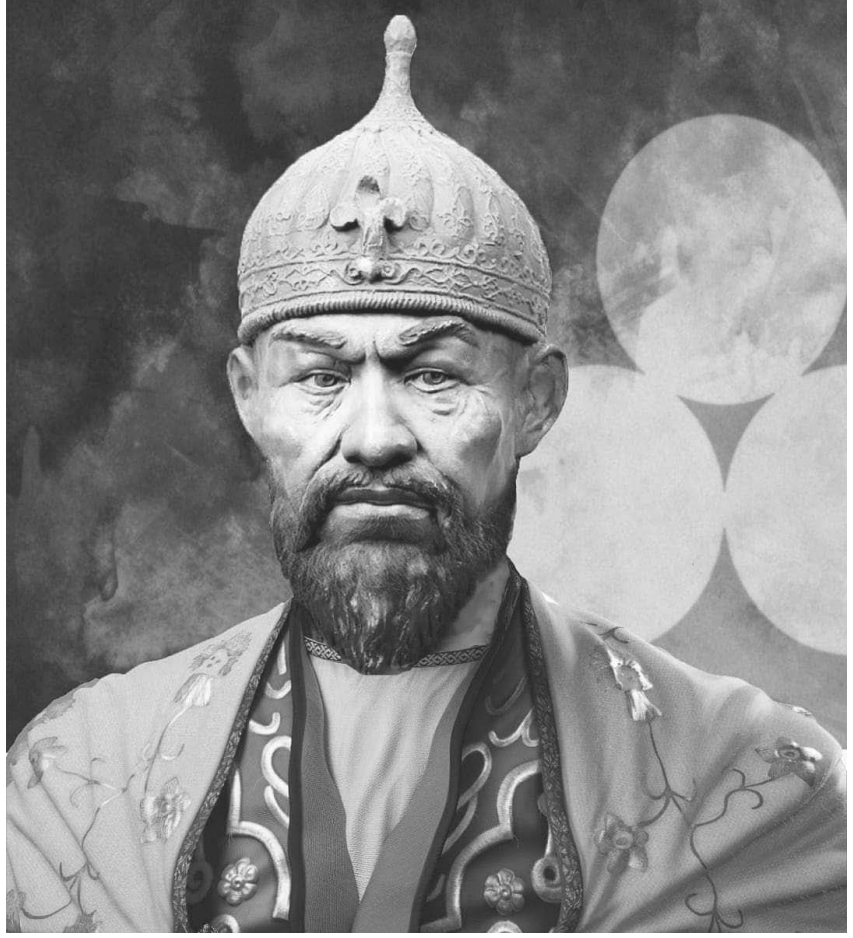
Galip DOĞAN

Emir Timur'un kişisel olarak ilk irtibat sağladığı din adamı Seyyid Bereke'dir. Emir Timur ile Seyyid Bereke'nin 1370 yılında yollarının keşiştiği tahmin edilmektedir. Seyyid Bereke'nin Emir Timur için bir dini önder olmanın yanında, bireysel lider veya akıl hocasıda olduğu söylenebilir. Seyyid Bereke, ölümüne kadar Emir Timur'un ve Timurluların hizmetinde kaldı ve Emir Timur'un tebaasıyla olan ilişkisinde önemli bir rol oynadı. Seyyid Bereke ile ilgili anlatılanların çoğu Emir Timur arasında saygıya dayalı bir öğrenci-öğretmen ilişkisi olduğunu belirtirken bazı kaynaklar arasında belirgin ihtilaflar da bulunmaktadır. Seyyid Bereke'nin Hâce Ahmed Yesevî'ye bağlı bir Türk sûfi olduğu düşünülmektedir. Emir Timur'un gençlik yıllarından beri yanında olduğuna bakılırsa, Barlas boyuna yakın, belki de bu kavmin içinden veya Çağatay Hanlığı'na bağlı boylardan birinden olmalıdır. Yüksel, aynı fikirde olmayıp Seyyid Bereke'nin

Mekke'nin ileri gelenlerinden biri olduğunu kaydetmiştir. Muminov, Seyyid Bereke'nin Arap olmadığı ve Türk ya da Moğolların soyundan olduğu düşünülmektedir. Andican, daha ileri giderek Seyyid Bereke'nin bir sûfi bile olmadığını ve böylelikle Timur'la dine dair bir ilişki kurmuş olmasının mümkün olmayacağını dile getirir. Hândmîr, Seyyid Bereke'den çok az bahsetmiş ve Seyyid Bereke'nin yakını olan Seyyid Taceddin Hasan isimli birinin Bâyezid'i Bestamî'nin dergâhına bir görev adadığını kaydetmiştir. Tüzükât-ı Emir Timur adlı eserde de Seyyid Bereke'ye dair bir bilgiye rastlanmazken, kitabın çevirisini yapan Kutlukhan Şakirov ve Adnan Aslan, Emir Timur'un türbesinin fotoğrafını ekledikleri ekler bölümünde Seyyid Bereke'nin de türbesinin aynı yerde olduğunu belirtmişlerdir. Nizâmeddin Şâmî, Seyyid Bereke'nin Emir Timur ile bir görüşmesinden bahsetmiş ve bu görüşmeyi Emir Timur'un bir uğur olarak değerlendirdiğini kaydetmiştir.

Şâmî, Seyyid Bereke'nin Emir Timur için Allah'a dua ettiğini Deşt-i Kıpçak seferinde Seyyid Bereke'nin herkesten evvel kılıcını çekerek düşman üzerine onunla beraber yürüdüğünü kaydetmiştir. Yezdî, Seyyid Bereke'den bahsederken Hz. Peygamber'in soyundan gelen Mekke Şeriflerinden Hazret-i Âlicenap, Murtaza-i Âzam, Seyyidlerin Efendisi ve büyük Veli ifadelerini kullanmıştır. Emir Timur'un yanında sefere katıldığını, dualar ettiğini Allah'tan yardım ve zafer dilediğini ona saltanat alâmeti olarak davul ve âlem taktim edip dünya padişahlığı müjdesi verdiğini, bunun üzerine Emir Timur'un Seyyid Bereke'ye hayatı boyunca saygılı davrandığını ve madî anlamda destekler vererek rahat bir yaşam sürmesini sağladığını kaydetmiştir. Seyyid Bereke'nin böylesine gizemli olmasının nedenlerinden biri Emir Timur'un nispeten gençlik döneminde beraber olmaları ve Timurlularda yazılı kaynakların tutulmaya başlandığı devire ulaşmadan vefat etme-

si sayılabilir. Buna rağmen, bütün yazılı kaynakların ötesinde bir delil olarak türbesinde ayaklarının dibinde gömülmeyi isteyecek kadar Seyyid Bereke'ye bağlılık hisseden Emîr Timur'un mezar plânı günümüzde Seyyid Bereke'nin Emîr Timur için önemini gösterir. Yazdı, Seyyid Bereke'nin Karabağ'da iken hastalanması ve tabiplerin elinden geleni yapmalarına rağmen ölmesi Emîr Timur'un çok üzüldüğünü ve gözyaşı döktüğünü belirtmiştir. Seyyid Bereke'nin soyu hakkında hiçbir şeyin bilinmediğini ve günümüze kadar da net bir bilginin ulaşamadığı ortadadır. Eski devirlerde meşhur olan neredeyse tüm ilim adamlarına peygamber soyluluk yakıştırıldığı için bu durumun derinlemesine araştırılması gerekmektedir. Çünkü gerçek olmamasına rağmen peygamber soylu olduğunun iddia edilmesi, bir din büyüğü için normalde edinmesinin çok zor olduğu bir otoriteye kavuşmak anlamına gelmekteydi. Bu problemi çözmek için Şemseddin Haydar'ın Kesbi isimli tarihi kabrindeki mezar taşlarının üzerinde yazılanlar incelenmiştir. Burada farklı kişilere ait mezarlar ve sonradan yapılmış camiiler bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının üzerinde yer alan kitabelerde Seyyid Bereke'nin hayatına ve yaşadıklarına dair deliller kaydedilmiştir. Hikâyeye göre Bereket Sultan'ın dedesi olan Şemseddin Haydar, Arabistan'dan bir beyaz deve üzerinde gelmiş olan bir ilim adamıdır. Kâşi isimli kasabayı kurmuş ve su gibi altyapılarını tek başına hazırlamıştır. Haydar'ın çok sayıda çocuğu olmuş ve bu kalabalık ailenin sonraki dönemdeki en önemli lideri Bereket Sultan olmuştur. Bu şahıs da dedesi gibi

mübarek bir kişiliktir ve halk tarafından çokça sevilmektedir. Emîr Timur'un orduları fetihler yoluyla bölgeye geldiğinde Bereket Sultan ve taraftarları buna karşı koymamış ve Emîr Timur'un askerlerine yardımcı olmuşlardır. Bunun karşılığında Emîr Timur da yerel halka eziyet etmemiş ve bilhassa Bereket Sultan'a yakınlık göstererek ona iltifatta bulunmuştur. Karşılıklı bu ilişki sonrasında Emîr Timur tarafından toprak verilen Bereket Sultan, kendine bağlı insanlarla bölgede yaşamaya devam etmiştir. Efsaneleşmiş olan hikâyesi hâlâ mezarının bulunduğu mahalde nakledilmeye devam eden Seyyid Bereket Sultan'ın yattığı yerdeki mezar taşlarını inceleyen Muminov ve diğer müellifler yazılı manzumeyi şu şekilde tercüme etmişlerdir;

“Bu Seyyid Emir Şemseddin'in kabridir

Haydar, Büyük Emir Seyyid Bereke'nin oğlu

Seyyid Emir Abdullah'ın oğlu
Büyük Seyyid Emir Hüseyin'in oğlu,

Seyyidlerin Sultanının oğlu,
mucizelerin ve zaferlerin kaynağı

Seyyid Emir Şemseddin Haydar el-Huseyni el-Nesefi

Cuma günü, 877 yılının Şevval ayının 20'sinde vefat etti (20 Mart 1473).”

Eğer Şemseddin Haydar, gerçekten Seyyid Bereke'nin oğluysa, tarihler bunu destekler durumdadır. El-Nesefi tabiri Nesef adı verilen diyarı işaret etmektedir ve burası Kaşka Deryâ bölgesinin batısındaki bir yerdir. Yukarıda bahsi geçen Kesbi mevki de burada yer

almaktadır. Şemseddin Haydar'a ait başkibir yazıtta farklı nesep silsileleri bulunmakta ve bunlarda Şemseddin'in soyunun İmam Cafer-i Sadık'a kadar götürüldüğü belirtilmiştir. Yazıtın şekilleri ve yazı biçimleri göz önünde alındığında bunun 15. yüzyılda kullanılan tekniklerle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Aynı müellifler bu taşlardaki bilgileri kullanarak soy ağacını çıkarmışlar ve buldukları isimleri sırasıyla şu şekilde listelemişlerdir; "Emîr Şemseddin Haydar, Emîr el-Kebîr el-Kerîm, Emîr Cemâleddin, Şemseddin Emîr el-Kebîr Haydar el-Huseynî elNesefî, Emîr Ahmed, Emîr Saîd, Emîr Huseyin, Emîr Abdullah, Emîr Cafer, İbrahim elMurtazâ, Emîr Mûsâ el-Kâzım, Emîr Cafer es-Sadık, Muhammed el-Bakır, İmam Zeynel Abidin, İmam Hüseyin ve Ali el-Murtazâ" Bu listenin sahih olduğu düşünülürse Şemseddin Haydar'ın Seyyid Bereke'nin oğlu olduğu ve sülâlenin Hz. Ali soyundan geldiği düşünülebilir. Seyyid, İslâm'da Hz. Hüseyin soyundan gelenler için kullanılan bir tabirdir. Seyyid Bereke, böylece Hz. Hüseyin'in soyundan gelen biri olabilir. İrşadnâme adı verilen başka bir eserde, Seyyid Bereke'ye ait bir ipucu ele geçirilmiş ve Farsça, Arapça ve Çağatayca metinler içeren eserin incelenmesi sonucu Seyyid Bereke'nin kökenine dair ipuçları ortaya koyulmuştur. Bu belgeye göre Seyyid Cihangir Han, kendi soyunu Emîr Bereke'ye bağlamakta, oradan da meşhur din âlimi Abdülkâdir-i Geylânî ile akraba olduğunu iddia etmektedir. Bu silsile sonraki dönemlerde Uluğ Bey'in ve Ali Şir Nevâî'nin de doğruladığı bir silsiledir. Buradan hareketle hâlâ bölgede anlatılan Arabistan'dan gelmiş

kişilerin efsanesiyle gerçeklerin de bağdaşabileceğini dile getirmektedir. Fakat ikinci belgede Abdülkâdir-i Geylânî isminin ortaya atılması, diğer silsileye ait isimlerin burada görülmemesi ve siyâsilerin verdiği destek, sahtelik göstergesi gibi durmaktadır. Seyyid Bereke'nin soyunun nereden geldiği konusunda Şerefüddin Ali Yezdi'nin Mekke kökenli, İbn-i Arabşah'ın batı kaynaklı teorilerini dillendiren Muminov ve arkadaşları, Seyyid Bereke'nin Emîr Timur'un türbesindeki mezar taşı da dâhil olmak üzere hiçbir yerde yazılı bir soy silsilesinin bulunmadığını belirtmiştir. Arabistan'dan veya daha özgül olarak Mekke'den gelmiş olabileceğine yönelik tahminler de şüphelerle doludur. Buna göre Seyyid Bereke'nin kesinlikle Arap olamayacağına dair üç görüş öne sürülebilir;

1- Seyyid Bereke'nin Emîr Timur'un ordularının savaş esnasında kullanabilmesi için bir slogan önerdiği söylenmektedir. Buna göre Seyyid Bereke'nin teklifi üzerine Emîr Timur'un askerleri 'Yağı kaçı' şeklinde tempo tutarak bağıriyordu. Bu söz tamamıyla öz Türkçe bir ifadeydi, askerlerin savaş ortamı gibi bir anda söylenileceği kadar kolay ve başarılı bir slogandı ve nihayetinde orduyu başarıya da ulaştırmıştı. Kendisi Arap kökenli birinin yabancı bir dile böylesine hâkim olması mümkün değildi. Bu nedenle Seyyid Bereke muhtemelen Türk asıllıydı. Kaldı ki Andican, geçerli veriler eşliğinde bu olayı tahlil etmiş ve bunun tamamen İbn-i Arabşah tarafından uydurulduğunu da dile getirmiştir. Bu hikâyenin uydurulmasının amacı da Emîr Timur'un önemli bir zaferinin güyâ derviş ve

sûfilerin duasıyla olduğuna milleti inandırmaya çalışmak ve Timur'u sanki din-darların duasını almış biri gibi göstermeye çalışmaktır.

- 2- Seyyid Bereke'nin doğduğu ve neşet ettiği yer muhtemelen Kaşka Deryâ olarak bilinen Türk yurtlarıydı. Bu bölge, Emîr Timur'un kendi kabilesi olan Barlasların da bulunduğu yerdeydi ve böylelikle Seyyid Bereke, gerçekte Barlaslardan çok da uzakta olmayan ve hatta aynı yerde ortaya çıkmıştı.
- 3- Yukarıdaki hususlara ek olarak Tosun, Seyyid Bereke'nin Emîr Timur'a bir savaş esnasında davul ve bayrak vererek kutsadığını aktarmıştır. Bu Türklerin bir âdetidir ve Araplarda böyle bir gelenek olmadığı gibi İslâmiyet'te de böyle bir uygulama yoktur.

Elbette Seyyid Bereke'nin soyunun Arabistan'da bir yerlerden gelip sonra Kaşka Deryâ'da yerleşmiş olması da muhtemeldir. Kaldı ki, incelenen İrşadnâme de böyle bir bilgi vardır. Özellikle İslâmî fetihlerin yoğun olduğu hicretten sonraki ilk birkaç yüzyılda birçok Arap asıllı Müslüman topraklarını terk ederek Türkistan'a gelmişlerdir. Böyle bir durumda sahabenin soyundan olan birisinin Emîr Timur ile beraber olmasının Emîr Timur'a ve genişletmeye çalıştığı devlete fayda sağlayacağı ortadadır. Çünkü Emîr Timur, devletini Araplara karşı olsa da İslâm'a karşı olmayan topluluklara doğru genişletmekteydi ve akıl hocası olarak yanında bulundurduğu en önemli din adamının sahabe-den bir soy bağıının bulunması,

bunu kolaylaştıracaktı. Bu nedenlerle Seyyid Bereke'nin Mekke kökenli olmasının uydurma dahi olsa Emir Timur zamanında bile destek bulabileceği anlaşılmaktadır. Devlet liderlerin kendileri veya yakın çevrelerinde bulunan kişilerin uydurma birtakım soy bilgileriyle meşruiyet sağlamaya çalışmaları, özellikle Orta Çağ'da belirgin bir davranış biçimiydi. Arap asılı olmadıkları halde Arap asıllıymış gibi davranan veya bunu iddia eden toplulukların Kuteybe b. Müslim isimli Arap komutanın fetihleri sırasında veya sonrasında Türkistan bölgesinin özellikle dağlık kesimlerinde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Orta Asya'daki İslâmî yayılma oldukça hızlı gerçekleşmiştir ve topluluğun kendilerine daha uygun olan bu dine çoğu zaman faydacı nedenlerle, bazen de zorla dâhil olduğu fakat hızlı dönüşüm nedeniyle kadim inanışlarını da tam anlamıyla terk edemedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin kabirleri türbelere çevirme, dergâhları ve camileri bu türbelerin etrafında inşâ etme ve benzeri hareketler gerçekte İslâmîyet'ten önce bölgede var olan ve saygı duyulan kişilerin mevcudiyetini yeni fatihlere karşı korumak için geliştirilmiş bir teknik olabilir. Gerçekten de Türkistan bölgesinde Yemen'den veya Arabistan'ın başka bölgelerinden geldiği belirtilen prenslerin kurduğu düşünülen birçok yerleşim birimi vardır ve bunun gerçek olması mantığa aykırıdır. Bununla beraber, bu Arap soylu mübarek toplulukların dinî liderleri, İslâmîyet'in ilk yüzyıllarında hiç benimsenmemiş olan türbe, dergâh, uzlet, irşâd ve evliyâlık gibi kurumları kutsallaştırmakta ve İslâm'ın özünün bunlar olduğunu belirtmekteydiler.

Gerçekte Hristiyanlığa, Budizm'e ve Zerdüştlüğe daha yakın olan bu uygulamaların bir örneği de Seyyid Bereke ve onun bağlı olduğu hareketti ve bu hareket tarzı Arap kökenli birinden ziyade, bölgenin yerlisi olup eski geleneklerini koruyarak Müslüman kalmaya çalışan birinin hareket tarzına daha yakındı. Türbelerin kutsallaştırılması İslâmîyet'te yoktu. Çünkü örneğin Hz. Peygamber öldüğünde Mescid-i Nebevî zaten ibadet yeriydi. Türbe ve dergâh geleneği ilk olarak Emevîler tarafından politik rakip olarak görülen Şiilerde görüldü. Timurlular öncesinde ortaya çıkmış tasavvuf akımlarının kökleri binlerce yıllık ölüyü kutsallaştırma veya atalar kültü anlamına gelebilecek bu uygulamayı ortaya çıkararak İslâmîyet'te bunu kullanması Asya'da Arap soyundan gelen kişilere değil, Acem geleneklerini korumaya çalışan eski dinlere ait ululara ve onların takipçilerine daha çok yakışan bir politik duruş olarak görünmektedir. Muminov, Türkistan ve civarındaki bölgelerde Seyyid Bereke gibi birçok tasavvuf büyüğünün belli bir boyun veya kabilenin veya bölgenin din büyüğü olduğu, birçok mahalde vefat etmiş bulunan ama hâlâ ruhunun o mekânın koruyucusu veya ruhanî lideri olduğuna inanılan kişilerin bulunduğu ve bunların hemen hepsinin atalarının Arabistan'dan gelen Arap soylu kişiler olduğu konusunda ittifak olduğunu belirtir. Günümüzde dahi Türk ve İran beldelelerinde "şehrimizin manevî büyüğü", "beldemizin gönül mimarı" gibi tabirlerle, orada ölüp ölmediği veya kim olduğu bile belli olmayan kişilere dair türbelerin önemli ibadet yerleri olarak kullanıldığı ve buraların dinî mekânlar olarak çok sayıda

kişi tarafından hâlâ ziyaretçi çektiği herkesçe bilinmektedir. Ülkemizde çokça bulunan bu mekânlarda bulunduğu inanılan şahısların çok büyük bir kesiminin peygamberle akraba veya sahabelerin soyundan geldiğine de inanılmaktadır. Seyyid Bereke'den beri Türk-Moğol geleneğinde İslâmî anlayışın çok fazla değişmediği anlaşılmaktadır. Yine de, bu şahısların İslâm dinine hizmetleri ve İslâm'ın yayılması için verdikleri uğraşlar da ortadadır. Tasavvuf büyükleri, her ne kadar pratiklerinin İslâmî kökleri olmasa da, halkı çağırdıkları ve kendilerinin aidiyetini bildirdikleri din İslâm olmuştur. Seyyid Bereke de böyle bir zattır ve hem Emir Timur'u hem de Timurluların tebaasını sürekli İslâm'a çağıran bir araç geliştirmiştir. Böylece din ve siyâsetin neredeyse el ele hareket ettiği bir ortam oluşmuş ve Timurluların meşruiyetinin sağlanmasında bunun etkisi büyük olmuştur. Orta Asya'daki halkların Türk-Moğol geleneğinde atalara bağlı olmanın ve soylu kişilerin liderlik ihtimalinin daha güçlü olması nedeniyle Arabistan'dan gelmiş sahabe veya peygamber soylu dinî kişilerin takipçisi olmak veya bu tür kişilerin hocalık yaptığı kişilerden olmak, ayrıca bir meşruiyet sağlıyordu. Özellikle ilk Türk-İslâm devletlerinden olan Karahanlılar gibi devletlerde liderlerin soylarını Hz. Âdem'e kadar götürmeye çalıştıkları ve bu şekilde soyluluklarının ve devlete egemen olmalarının tanrı tarafından kendilerine bahsedilmiş bir şey olduğuna inandırmaya çalıştıkları aktarılmaktadır. Karahanlı liderleri soylarını Keysâniler'e, oradan da ilk insana götürmekteydiler. Hristiyanlarda ve onların liderlerinde daha yaygın

olan bu ilk insana ve Nuh gibi peygamberlere kadar silsile uydurma çabalarının Orta Asya'da da yaygın olması, halklar üzerinde egemenlik kurmaya çalışmanın ve hâkimiyeti daha meşrû hale getirmenin bir çabası olabilir. Benzeri biçimde Emir Timur, kendi soyunu Cengiz Han'a dayandırmaya çalışmakta ve hatta Cengiz'in de atalarından olan efsanevi Tümin Kağan ile akraba olduğunu aktarmaya çaba göstermektedir. Emir Timur'un vefatından sonra hanedan üyelerini, soyunu Cengiz Han'dan daha çok İslâmî bir takım liderlere bağlamaya çalıştıkları ortaya koynulmuştur. Buradaki motivasyonun nedeni politik olmalıdır. Dolayısıyla Türkleşmiş Moğollar arasındaki meşruiyet mücadelesinde Emir Timur'a güç sağlayacak olan taban Moğolların saygı duyduğu bir değere yönelik olmalıydı. Emir Timur bu nedenle sürekli Cengiz Han'ın mirasından belli bir güç devşirmeye çalıştı. Onun sülâlesinden kadınlarla evlendi ve bunun yeterli olmadığını düşündüğünde, Çağatay Hanlığının etkisiz ve kimsesiz hanedan üyelerini Cengiz'in varisi olmaları nedeniyle yanında taşıdı. Fakat ölümden sonra Timurlular, doğudaki mücadelelerden vazgeçerek yüzlerini görece daha zengin ve bakir olan İran, Mısır ve Anadolu topraklarına çevirdiler. Batıya doğru genişlemeye çalışan devletin artık Moğolların saygı duyacağı değerlere eskisi kadar ihtiyacı yoktu fakat yeni topraklardaki İslâmî alt yapıyı anlamak ve buna uygun politik değerler benimsemek daha önemli olduğu için Müslüman halkların beğenisini kazanacak yeni değerlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Durum böyle olunca, Timurlu hânedanının üyeleri Emir Timur'u veya etra-

findaki güçlü şahısları olduğundan daha İslâmî göstermeye çaba sarf ettiler. Zaten Müslüman olan Emir Timur'un en önemli akıl hocalarından birinin Mekke'nin büyüklerinden birinin soyundan gelmesine dair söylenti, Emir Timur'dan daha çok onun gelecekteki hanedan üyelerine fayda sağlamış olmalıdır. Tasavvufçuların bu biçimde yükselişi ve Timurlular gibi devletler tarafından destek görmeleri, zayıflayan Ortodoks İslâm'ın aleyhine bir durum teşkil etmiştir. Daha Emeviler zamanında ortaya çıkmış olan Hanefiye, Mutezile ve Maturîdiyye gibi mezhepler akla çok önem vererek bilimin gelişmesini sağlamış ve İslâm'ın altın çağının yaşanmasına kapı açmıştır. Bu aydınlanmanın önünü isteyerek ya da istemeden açan Emevilerin ve Abbâsilerin ortadan kalkmasıyla akla dayalı bir din anlayışının yerine doğudan gelen ve ana kaynakları İslâm'dan olmayan fakat daha Müslüman bir yorum gibi kabul gören tasavvuf ve benzeri akımlar bölgede etkili olmuşlardır. Durum böyle olunca, Timurlular gibi bölgede etkin olmaya çalışan bir güç, İslâmî yorum olarak daha az uğraş gerektiren ve halkın desteğini daha kolay çekebilen düşünceler ve sloganlarla ilerleyen bu yorumu geniş coğrafyalara yaymıştır. Seyyid Bereke'nin soyunun Mekke'ye ve Hz. Peygamber'e dayanması çabasının altında böyle politik-pragmatist bir hesap yatabilir. Emir Timur'un yanındaki mezar taşında veya buradaki kitâbelerde soyuna ve kimliğine dair önemli bilgiler bulunmayan birinin başka bir mahalde bulunan torununun mezarında sahabeye bağlanan silsile bilgisi bu nedenle kuşku doğurmalıdır. Fakat bunu bir sahtekârlık olarak

görmek de doğru bir tarihsel analiz olmayacaktır. Çünkü Orta Çağ'da tek bir kişinin karizmasıyla büyük karışıklıkları bitirerek bir cihan devleti kurabilen bir kurumsallaşmanın ister istemez çeşitli mitlerle yoluna devam etmemesi olanaksızdır. Tüm bu politik din yorumlarına ek olarak, Emir Timur devrindeki tasavvufçular, diğer devirlerde olduğu gibi birbirleriyle de çelişki halindedirler. Tarihin hiçbir döneminde aynı konular hakkında aynı düşünen bir tasavvufçular topluluğu olmamıştır. Dolayısıyla Çağatay Hanlığı'nın yıkılması sürecinde hepsinin soyu Hz. Peygamber'e ulaşan bu ulu seyyidler de farklı politik kaygılarla bir çekişme içine düşmüş durumlardı. Seyyid Bereke'nin diğer din adamlarıyla arasında da sürüşmelerin olması mümkündür ve Emir Timur'un istediği şey bu ulema takımının birbirleriyle çekişmesi değil, bir liderin arkasında hizalanmış olmalarıydı. Tirmizli şeyhlerin bazılarının Emir Timur'a başkaldırmasının ardından yeni hamlelerin mümkün olduğunu düşünen Emir Timur'un Seyyid Bereke'yi veya herhangi başka bir din büyüğünü din adamlarının başına bir emir olarak getirmeye çalıştığı düşünülebilir. Şeyhlerin başında olan bir mirin diğerlerine göre daha soylu bir silsileye sahip olması gerektiği ise muhakkaktır. Seyyid Bereke'nin olduğundan daha fazla yüceltilmesinin hem Bereke'nin hem de Emir Timur'un vefatından yıllar sonra gerçekleştiğini belirten Andican, Emir Timur'un türbesinde hocasının ayaklarının yanına defnedilmesi istediğini kanıtlayan bir belgenin de olmadığını ve bu hikâyeye dair kaynakların definden çok sonra ortaya çıktığını belirtmektedir. Hâlbuki Emir Ti-

mur'un sandukasının hocasının ayak ucundaki hali, günümüzde bile ziyaretçilerin duygularını etkilemekte ve hangi din ve inanç mensubu olursa olsun insanlar bir liderin müşidi olarak bildiği bir kişiye bu kadar bağlılık göstermiş olabileceğine ve ilme ve dine saygısına bugün dahi şapka çıkarmaktadır. Sadece Uluğ Bey ve diğer seçkin hânedan üyelerinin bulunduğu türbede, hanedandan olmayan tek mezar Seyyid Bereke'ye aittir. Kabrin günümüzde dahi insanlara verdiği mesajın derinliği düşünüldüğünde, 500 yıl önceki fetihler çağında tasavvufa yakın düşüncede halkları nasıl büyülemiş olabileceği akıllara getirilmelidir. Özetle, Emîr Timur ve Seyyid Bereke arasındaki ilişki sadece din ile veya taraflardan her ikisinin de dine bakış açılarıyla açıklanamaz. Oldukça çocuksu ve romantik kalacak olan bu bakış açısının yerine devrin dinamikleri göz önünde tutularak mevzuya bir boyut kazandırılmalı ve yukarıda tartışılan gerçekliklerin ne kadarının dîni ne kadarının da politik amaçlarla gerçekleştirildiği düşünülmelidir. Bunu yaparken, Emîr Timur ve Seyyid Bereke gibi isimleri tamamen duygulardan veya uhreviyattan arındırarak sadece rasyonel hareket eden siyâsî yaratıklar olduğunu da düşünmemek gerekir. Fakat Emîr Timur ve Seyyid Bereke'nin birlikteliğinin nedenleri ve sonuçlarının, doğruluğu oldukça kuşku bir takım evliya menkıbeleriyle geçiştirilebilecek gibi değildir. Seyyid Bereke'nin mezarını Emîr Timur öldükten dört veya beş sene sonra babasının mezarının yanına taşıttıran Mîrza Şahrüh'un derdinin sadece babasının hocasına duyulan saygıyı simgelemek olmadığını ortadadır. Bununla be-

raher hem Emîr Timur, hem de Seyyid Bereke gibi isimlerin iki yüzlülük göstererek sırf gösteriş olsun diye dindar gibi görünüp gerçekte politik davrandıkları da söylenemez. Tarihi olaylar gerçek insanlar arasında gerçekleşir ve günümüzde olduğu gibi Timurlular devri liderleri de din, sosyoloji ve siyâset gibi birçok şeyden etkilenerek tebaalarını yönetmişlerdir. Sonuç olarak Emîr Timur'un Seyyid Bereke'ye saygı duyduğu bir gerçektir. Fakat bunun haricindeki diğer olayların ve menkıbelerin politik ve tarihsel bir süreç içinde anlaşılması gerekmektedir. Seyyid Bereke'nin mezarını babasının kabrine taşıtan Mîrza Şahrüh'un tam da bu sırada Pîr Ali Taz bir isyan gerçekleştirmiştir. Bu isyana Seyyid Bereke'nin de çocuklarından ve diğer akrabalarından da katılanlar vardı. Bu sûfi topluluğunun toplu isyanının engellenebilmesi için Seyyid Bereke'nin hayatındayken Emîr Timur'dan elde ettiği bazı makamlar çocuklarına da verilmiş ve Emîr Timur'un kabri Seyyid Bereke'nin ayaklarının ucuna konarak gerçekte oldukça politik bir davranış ile isyancıların isyanı bırakabilmesi için gereken manevralar yapılmaya çalışılmıştır. Mîrza Şahrüh'un bu hareketi başarıya ulaşmış ve Pîr Ali Taz ortadan kaldırılırken Seyyid Bereke'nin sülâlesi Timurlulara bağlı kalmaya devam etmiştir. Sonuç olarak Seyyid Bereke ve Emîr Timur ilişkisi politik yönüyle incelendiğinde, din ve siyâset hakkında günümüze kadar gelmiş olan birçok gerçeğin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Siyâsî iktidarlar dîni birtakım referanslara ihtiyaç duyarak toplulukları bununla etkilemeye çalışmışlardır. Hangi dinden veya inançtan olursa olsun toplumların li-

derleri bu dîni veya inançsal yaklaşımını insanlara göstermeye çalışmış, sadece bununla da kalmayarak üçüncü kişiler üzerinden bu bağlılığı ispatlama cihetine gitmiştir. Osmanlı, Selçuklu, Karahanlılar, Gazneliler ve Memlûkler gibi büyük Türk devletlerinin neredeyse hepsinin kurucuları ve diğer yöneticilerinin bağlı oldukları veya çok değer verdikleri dîn adamları olmuştur. Bu dîn adamlarının neredeyse hepsi de peygamber sülâlesinden geldiği iddiası bulunduğu için, liderler dolaysız olarak peygamberin emrinde olan bir kişi gibi de gösterilmiştir. Seyyid Bereke örneğinde görebildiğimiz kadarıyla bu silsile iddialarının çoğu uydurma olabilir ve tamamıyla halkın gözünde meşrûyet sağlamaya yönelik olarak gerçekleşebilir. Tarihi analiz yapan bunun gibi çalışmalarda bu hususlar da düşünülerek incelenen olayların ve devrin politik ve sosyolojik durumları da analize dâhil edilmelidir.

Kaynakça:

- Akkuş, Zeki, "Timur'un Âlimlerle İlişkileri", s.230.
- Reşat Öngören, "Safeviyye", DİA, C.35, 460-462.
- Hüsametdin Aksu, "Fazlullah-ı Hurûfi", DİA, C.12, 277-279.
- Aka, "Timur Din ve Ulema", s. 108; Muminov vd, s. 29.
- Wilhem Barthold, Uluğ Bey ve Zamanı, s. 29. 168 Tezcan, s. 430.
- Şerefüddin Yezdi, s. 425.
- Yüksel, Timurlarda Din Devlet, s. 122.
- Muminov, vd, s. 28-29. 172 Andican, Emir Timur Tarih Siyaset, s. 413.
- Hândmir, s. 214.
- Tüzükât, s. 109. 175 Nizamüddin Şâmî, s. 151-153.
- Şerefeddün Ali Yezdi, s. 193-194.

Ben "Semantik Seyir" diyerek başlayayım, siz "Anlam Yolculuğu" diye anlayın... mahzuru yok...

Mustafa DUMAN

Kelimelerden bahsediyoruz tabii ki...

Osman, başlangıçta kuş yavrusu yahut ejderha yavrusu... ejderhadan kasıt kimilerine göre yılan...

Sonra Halife Osman... zinnureyn... iki nur sahibi...

Bizim beyimizin de ismi...Kara Osman beyimizin...burada itirazlar var biliyorsunuz...Ataman'dı, Otman'dı gibi...

Ne kadar itiraz edilirse edilsin, sonunda koca bir imparatorluk O'nun mirası ve O'nun o adıyla anıldı: Osmanlı...

Anlam yolculuğunun bugünkü durağında artık Osman denildiğinde ilk anlamı hatırimıza gelmiyor...

Sevda, sadece kara demek başlangıçta...

Anlam zenginliğini sevdalananlara borçlu...

Bazı fukara türkler, karımları doyunca yahut doymadan onu iyice karartmışlardır ki şahanedir: Kara Sevda...

Hiçbirimizin aklına, hocam sevda zaten kara demek şeklinde bir itiraz gelmez...

Yurt'un anlamı, Divan-ı Lügati't Türk'e göre delik'tir... evet, delik...

Orhun Abideleri'nde ise çadır demektir...

Asırlar sonra bugün; kaçımızın aklına, yurt denildiğinde delik veya çadır geliyor...

Kelimelerin bir de, lisan anlamındaki, dilleri dolaşırken başlarına gelenler var ve kopya iyi bir örnek...

Latinede bereket demek ve bizdeki anlamı malumunuz...

Burada durup; ortak dil sadece ortak kelimeler demek değildir, kelimelerin zihnimize ortak anlamlar kazanması ve bilhassa ortak çağrışımlar sağlamasıdır demek vardı da... büyük laflar etmekteki acemiliğim malumunuz...

...

Paris hırsızları tabii ki yine Fransızca kelimelerle fakat onlara başka anlamlar yükleyerek aralarında bir dil oluşturmasalardı argodan haberimiz olmayacaktı... büyük ihtimalle her dilin içinde yine öyle bir alt dil yahut grup dili olacaktı da adı argo olmayacaktı...

Yazıya küçük bir müdahale için müsaade istirham ediyorum: Paris hırsızlarından beri argo, aşk gibidir... onun kadar kanun dışı ve onun kadar otoritenin hasmı...

Dilin kendisi gibi argoyu da bir zeka var eder ve geliştirir... ancak o zeka genellikle gizlenmek ve gizlemek zorunda olanların zekasıdır...

Argoya uğramış yahut argoda üretilmiş kelimeler ortak dile döndüklerinde yahut girdiklerinde daha önceki anlamları unutulmaya yüz tutar... zula mesela...

Yunanca basmak, sıktırmak fiilinden ve tabaka haline getirilmiş esrar demek... argoda, bulundurulması yasak bir şeyin kendisi yahut saklandığı yer...

Ortak dile döndüğünde ve hususen Ahmet Arif'ten beri, mahzun resminin bulunduğu yerdir ki kalbimiz olması gayet muhtemel...

Bir balık adı olan paçozu hatırlayınız şimdi... yahut indira gandiyi... indiragandinin eski argosu da hoştur ha: Hacıladı yahut haca götürdü...

...

Benim en fazla sevdiğim kısma geldik galiba... korkarım erken bitecek ve metnin en hüzünlü kısmında basılacağı...

Kelimelerin anlam yolculuğunda bir durak daha vardır... sessizdir, sedasızdır ve sadece iki kişinin arasındadır...

Şimdi çocukluğunuza gidin ve annenizin yanına... ortak kelimelerinizin birincil anlamı, diğer anlamlarından uzak hatta habersiz ve sadece ikinizin arasındadır...

Anneniz tenbihler: Üstünü açma... ne üst'ün ne açma'nın önceki ve sonraki anlamları ikinizin de hatırına gelmez... kelimeler, sevmeye durağından geçmektedirler...

Vallahi ne Freud ile ne Jung ile ne Oedipus ile ne de Electra ile ilgisi yok ve ilgimiz de yok... aradığımız ve aradığımız, kelimeler için annemizle kurduğumuza benzer anlam ve çağrışım birliğidir...

Ey bulanlar diye başlayan bir paragraf iptal edildi...

...

Sizin yaşlılığınız kelimelerinizin de yaşlılığına denk gelir... doğrusu yalnızlıktı da...

Kelimelerin anlam yükü azalmıştır yahut alçak gönüllülükle size öyle gösterirler...

Bu birkaç cümleyi bence kelimelerin sizde sadece acıklı anlamları kaldığında okuyun...

Unutmayın..."İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık" Han Duvarları'na yazılmıştır... yurduna varamadan ölecek, veremli ve Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış için...

OSMANLI TÜRKLERİ'NDE HAT SANATI

☰ M. Uğur DERMAN

Osmanlı Türkleri câzip ve dikkate değer bir sanat dalının beşyüz yılı aşkın bir zaman öncesinden başlayarak alemdarlığını yapmışlardır. Aslı itibâriyle Türk olmayan, ancak dinî bir vecd ve heyecanla benimsenip hârîka örnekleri Türkler tarafından vücuda getirilen bu sanat hüsn-i hattır.

Şu da bir gerçektir ki, sanatın eğer insan topluluklarına hizmet ve fayda sağlayan bir cephesi de varsa, ondaki güzelliğe hayranlıkla bakışın yanı sıra, kullanılma ve benimsenme sahası da genişlemiş olur. Hat sanatı da, okuma-yazma vasıtası olarak hükmettiği yüzyıllar boyunca, giderek artan estetik gücüyle varlığını ayrıca kabul ettirmiştir.

Türk hat sanatı denilince, Türklerin İslâmiyeti kabul edişlerinden sonra okuma-yazma vasıtası olarak seçtikleri Arap asıllı harflerle vücuda getirilen sanat yazıları

anlaşılır. Ancak şunu hemen belirtelim ki, Arap harfleri İslâmiyet'in zuhûrundan sonra yavaş yavaş estetik unsurlar kazanarak, bu hâl VIII. yüzyılın ortalarından itibaren sür'atlenmiş; Türklerin İslâm âlemine dâhil oldukları çağda zâten mühim bir sanat dalı hâline gelmişti. Bu sebeple evvelâ Arap asıllı harflerin bünyesi ve İslâm'ın ilk asırlarında gelişmesi hakkında kısa bilgiler vermek gerekecektir.

Yazı sanatının İslâm kaynaklarındaki en özlü târifi, "Hat, cismânî âletlerle meydana getirilen ruhanî bir hendedir" cümlesiyle yapılmıştır ve hat sanatı, bu târife uygun bir estetik anlayış çerçevesinde asırlardır süregelmiştir. Ekseriya renklerin rol almadığı uçuk bir zeminde estetik kavramının sadece siyah çizgiler hâlinde böylesine ifâdelendirilişi, diğer yazı sistemlerinde pek görülmediği için Batılı ressamlarla da tedkik ve il-

hâm konusu olarak alınmıştır. Bu noktadan bakıldığında da, hattı resim seviyesine çıkarmış basit ve iptidai bir çalışmanın tezâhürü olarak değil, resmin ötesinde ve resim kavramları ile anlatılamayacak bir estetiği ifade eden yüksek bir sanat mahsülü olarak görmek gerekir.

Bu yazı sisteminde harflerin birçoğu kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelişlerine göre bünye değişikliğine uğrar. Sanat hâline dönüşüyle pek kıvrak bir şekle bürünen harflerin, birbirleriyle bitiştiklerinde kazandıkları görünüş zenginliği, hele aynı kelime veya cümlenin muhtelif terkiplerle yazılabilme imkânı, bu yazılara, sanatta aranılan sonsuzluk ve yenilik kapısını açık tutmuştur. Harfler teker teker birkaç türlü yazılabildiği gibi, daha aşağıda tanıtılacak olan hat çeşitlerine göre şekil bolluğu, hayret edilecek mertebededir.

İslâm dinini kabul eden hemen hemen bütün kavimlerin -herşeyden önce- dinî gayretle benimsemiş oldukları Arap yazısı, bu dinin doğuşundan birkaç asır sonra bir milletin değil, bütün İslâm ümmetinin ortak malı hâline gelmiş; aslı ve başlangıcı için doğru bir tesbit olan “Arap hattı” sözü de zamanla şumûlünü genişleterek, “İslâm hattı” vasfını kazanmıştır.

Aslı îtibâriyle bu sanatın ortaya çıkışı da dinî mâhiyettedir. Zirâ hat sanatına müslümanlarca bu kadar kıymet verilmesi, önce İslâm’ın kitabı olan Kur’ân-ı Kerim’i yazılı (yâni: mushaf) hâline getirmekte ona yakışan bedii güzelliği arayıp bulmak gayretinden

doğmuştur. Daha sonraları ise, hat sanatı -yazılanlar dinî konuda olsun veya olmasın- estetik gâyesinden uzaklaşmadan devam ettirilmiştir. Rönesans sanatlarının da bütünüyle dinî konulara tahsis edilmiş olarak doğduğu ve asırlar boyunca öyle devam ettiği hatırlanırsa, bir sanatın dinî temele oturup da sonradan dinî olmayan konulara yönelmesi ictimâî bir vâkia olarak görülür.

İslâmiyet’ten önce, bugünkü Ürdün ve Suriye topraklarında yaşayan Nabat kavmi tarafından kullanıldığı için nabatî yazısı denilen ve aslen Fenike yazısına bağlanan Arap harfleri, ilk hâliyle, ileride böylesine güçlü bir estetiğe sahip olabileceğine dâir ipu-

cu vermez; harfleri çok basit şekillerden ibârettir. İslâm’ın zuhûruyla, bilhassa 622’deki Hicret’ten sonra Arap hattı da şeref kazanarak, bu yeni ve son semâvî dinin kitâbet vasıtası olmuştur.

Bilenlerin önceleri az olmasına karşılık, öğrenme ve öğretme vasatının sür’atle geliştirildiği Arap hattı, zaman içinde, Kur’ân’ın hatâsız, dolayısıyla lisânın da kusursuz tesbitini sağlayacak şekilde techiz edildi. Arapça’nın icâbı, sessiz harflerin kendi bünyesinde vereceği kısa sesleri belirtmek için, hareke işaretleri ihdâs olundu. Yine şeklen birbirine benzeyen harflerin sesini, farklı mevki ve sayıdaki noktalarla tesbit usûlü geliştiri-

rildi. Hattâ zaman ilerledikçe karışıklıkları önlemek üzere, noktasız harflerin, benzer şekildeki noktahlardan ayrılabilmesi için de noktasız harf (hurûf-ı mühmele) işaretleri kullanılmaya başlandı. Gerek noktalar, gerek hareke ve noktasız harf işaretleri, hattın sanat oluşunda tezyîni şekilleriyle büyük rol oynamışlardır. Yine Arapça'nın gereği sıkça kullanılan harf-i tarif (elif-lâm) de yazının güzelliğinde muvâzene unsuru olmuştur.

Arap hattı, muhtelif devrelerde en fazla işlendiği bölgeye nisbetle, İslâm öncesi anbarî, hîrî, mekkî ve Hicret'ten sonra da medenî isimlerini alarak gelişti. İslâm'ın kitap hâline getirilen ilk metni olan Kur'an, işte bu mekkî-medenî hatla deri üstüne siyah veya kahve renkli mürekkeple, noktasız ve harekesiz biçimde yazılmıştı ki, bu ilk örneklerde, elbette sanat mülâhazası aranılmamıştır. Zamanla, bu yazı iki tarza ayrıldı: Sert köşeli olanı mushaflara ve kalıcı yazışmalara tahsis edilerek, en ziyâde Irak'ın Kûfe şehrinde işlendiği için kûfî adıyla anılmaya başlandı. Sür'atli yazılabilen ve sert köşeli olmayan diğer tarz ise günlük işlerde kullanıldı; yuvarlak ve yumuşak karakterinden dolayı sanat icrâsına uygun bir hâl aldı. Emevîler devrinde (661-750) Şam'da tekâmülü ve yazılması hızlanan bu yazıdan, VIII. asırda, ağızları muayyen enlilikte kalem tesbit edildi ve zamanla bu kalemlere bağlı olarak yeni hat çeşitleri doğmaya başladı. Bunlar arasında büyük boy yazılara mahsus olan celîl ve resmî devlet yazılarında kullanılan standart büyük boy olan tomar (tûmar) ilk bi-

linenlerdir. Tomar kaleminin üçte ikisi sülüseyn ve üçte biri sülüs ismiyle ve ayrı iki kalem cinsi, dolayısıyla yazı cinsi olarak geliştirildi. Ayrıca (sonradan hepsi terk edilmiş olan) yeni hat neveleri de (riyasî, kalemü'n-nısf, hafifü'n-nısf, hafifü's-sülüs...) bulundu. Yeni yazı cinslerinin bâzıları, nisbet ifâde eden isimlerinden de anlaşılacağı gibi, tomar hattı esas alınarak onun muayyen nisbette (yarım, üçte bir, üçte iki) küçültülmüş kalemiyle yazılıyor, bu küçülmede yazılar yeni hususiyetler kazanırken, yazma âletinin adı olan kalem bu nisbete dayanılarak hat mânâsına da kullanılıyordu. Ancak bir kalemin nisbetli küçülmesine bağlı olmadan, muayyen istimâl sâhaları için ihdâs edilen kısas, muâmerat gibi yazılar hakkında kalem yerine hat tâbiri geçerliydi.

Abbasiler devrinin (750-1258) gittikçe gelişen ilim ve sanat hareketleri büyük merkezlerde ve bilhassa Bağdad'da kitap merakını ve bunları yazarak çoğaltan "verrak"ları artırmıştı. İşte bunların kitap istinsâhında kullandıkları yazıya verrakî, muhakkak, neshî veya ırâkî deniliyordu. VIII. asır sonlarından itibaren hat sanatkârlarının güzeli arama gayreti neticesi, ölçülü olarak şekillenen yazılar aslı ve mevzûn hat ismiyle de anılmaya başlandı. Bu yazıları ileri bir merhaleye erdirenler arasında, ayrı bir mevki olan İbn Mukle (ö.940), hattın nizam ve âhengini kaidelere bağladı ve bu yazılara "nisbetli yazı" manasına mensûb hattı denildi.

Bu gelişmeler olurken, kûfî hattı da, bilhassa mushaf yazılmasında parlak devrini sürüyordu. Yayıldığı nisbette

farklılıklar gösteren kûfî, şimalî Afrika ülkelerinde daha yuvarlaklaşarak, bilhassa Endülüs'de ve Mağrip'de magribî adıyla hükümranlığını korudu. İran'da ve doğusunda ise meşrik kûfisi adını ve karakterini alarak aşağıda tanıtılacak olan aklâm-ı sitte'nin yayılışına kadar kullanıldı. Daha çok âbidelerde görülen iri kûfî hattı da, bazı bezeme unsurlarıyla birlikte, tezyîni bir mâhiyet kazandı. Mensûb hattının, yukarıda verrakî adıyla geçen ve umumiyetle kitap istinsâhına mahsus olup bu sebeple neshî de denilen şeklinden, XI. asrın başlarında muhakkak, reyhanî ve nesih hatları doğdu. Bu devrin parlak ismi olan İbnü'l-Bevvab (ö.1022), İbn Mukle yolunu değiştirdi ve XIII. asır ortalarına kadar bu üslûb sürdü. Aynı yolda çalışan İbnü'l-Hâzin (ö.1124), tevkî' ve rıka' yazılarına yön verdi. Nihayet, İbnü'l-Bevvâb yolunu geliştirerek aklâm-ı sitte (altı yazı) denilen sülüs, nesih, muhakkak, reyhanî, tevkî', rıka' hatlarını XIII. asırda en mükâmil şekliyle tesbit edip yazabilen Yakûtü'l-Musta'simî (ö.1298) adındaki üstâd Bağdad'da zuhûr etti. O zamana kadar düz kesilen kamış kalemin ağzını eğri kesmek de onun buluşudur ve bu hâl, yazıya büyük letâfet kazandırmıştır. Aklâm-ı sittenin bütün kaideleriyle hat sanatındaki mevkiini alışıyla, yukarıda tanıtılanlar dışında, bugüne sadece isimleri kalmış bulunan bir çok hat cinsi de unutulmaya terk edilmiş oldu (mesela: sicillât, dibâc, zenbûr, mufattah, harem, lûlû, muallâk, mürsel ve benzerleri...).

Yakût'un ölümünden sonra, onun aklâm-ı sitte anlayı-

sı, yetiştirdiği üstâdlar eliyle Bağdad'dan Anadolu, Mısır, Suriye, İran ve Maverâünneh-r'e kadar yayıldı ve buralarda hüküm süren İslâm devlet ve hânedanlarının devrinde dâima ilgi çekici bir sanat olarak görüldü. Daha sonra buralarda yetişen yeni hattat nesilleri kabiliyet ve istidadları nisbetinde Yakût yolunu devam ettirmeyi gâye edindiler; lâkin zaman Yakût çağından uzaklaştığı nisbette, bu yazı üslubu da aslından uzaklaşarak bozuldu. Artık bu altı cins yazının Osmanlı Türkleri elinde yükselme devri başlıyordu.

İslâm sanatları arasında ilgi çekici bir dal olarak görülen hat, Osmanlı devrinde estetik kudretiyle ve zirvede kalış müddetiyle de en üst mertebeye erişmiş, "Türk Hat Sanatı" adıyla anılacak bir kimlik kazanmıştır. Bağdad şehrinde önce Abbâsî, sonra İlhanlı devirlerini idrak edip de o vakte kadar tedricen gelişen hat sanatını Araplar elinde son merhalesine eriştiren Yâkutü'l-Musta'sımî, Osmanlı Devleti'nin kurulma safhasında henüz vefat etmişti ve onun yetiştirdikleriyle Yâkut üslubu bütün Müslüman ülkelerine yayılmaktaydı. Daha önceki yüzyıllarda revacta olan kûfî hattı artık ehemmiyetini kaybetmiş, onun yerine aklâm-ı sitte hâkimiyeti başlamıştı. Ancak, Osmanlılar'ın gelişip yayılmaya çalıştıkları XIV. yüzyıldan -daha sonraki yüzyılın başında uğradıkları Timur kargaşası sebebiyle- âbidelerdeki bazı kitâbeler dışında zamanımıza hat sanatı örnekleri gelememiştir. Çelebi Mehmed'den sonraki toparlanma devrinden kalan sayılı eserler de, Yâkut yolunun Anadolu ve

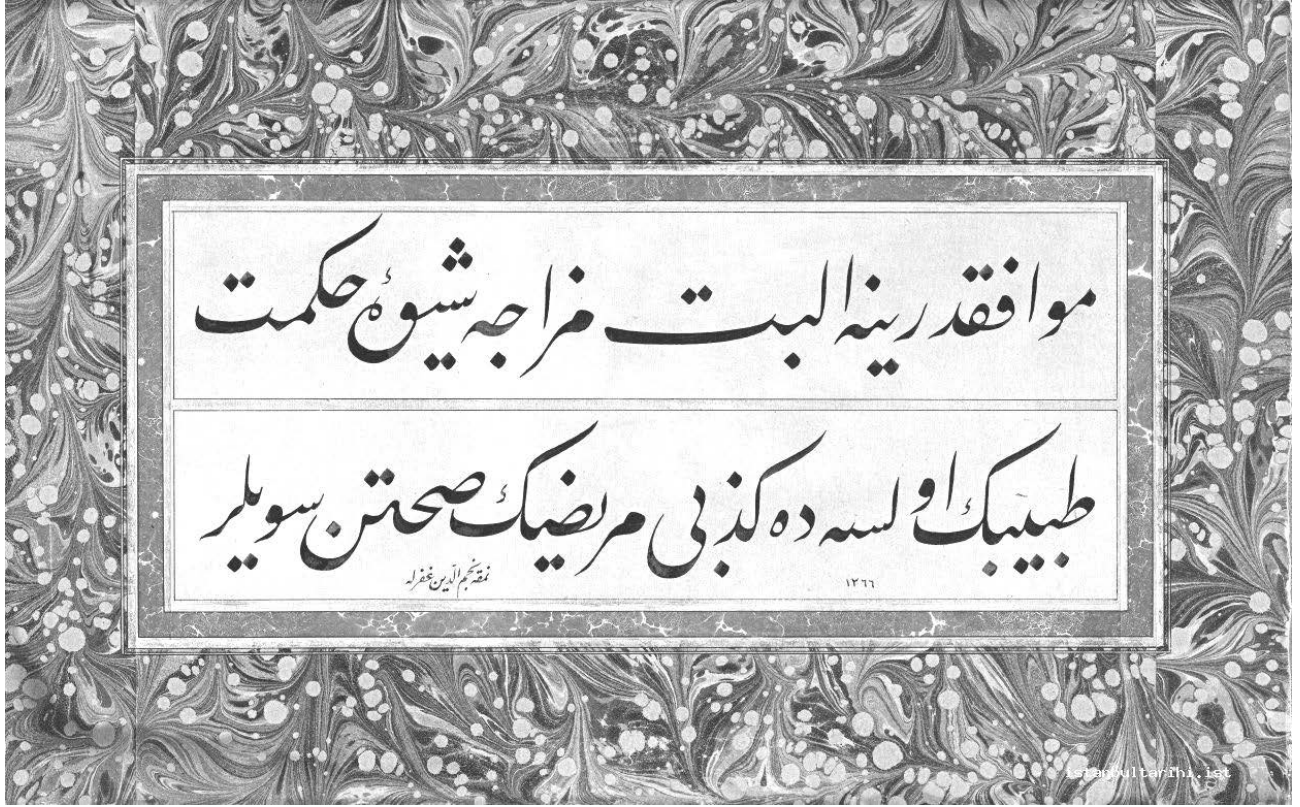
Rumeli'deki Osmanlı topraklarında benimsendiğini göstermektedir. Bursa ve Edirne gibi pâyitaht şehirlerinden başka, Osmanlı medeniyetinin yayıldığı Anadolu'daki eyalet merkezlerinde de, hat sanatının tahsil ve terbiyesine riayet edildiğine en büyük delil olarak, XV. yüzyılın ikinci yarısındaki Amasya şehri gösterilebilir. İşte o sıralarda İstanbul'un fethedilmesiyle, bütün İslâm âleminin kısa zamanda kültür ve sanat merkezi haline gelecek olan bu müstesna belde, hat sanatındaki liderliğini de bugünlere kadar muhafaza etmiştir.

Osmanlılar'ın ilk yüz elli yılında tahta çıkan hükümdarlarının hat sanatıyla ilgisine dair malumat yok ise de, Fâtih'in diğer güzel sanatlar meyânında yazma kitaba verdiği ehemmiyet bilinmektedir. Hattâ, oğlu Şehzâde Bayezid'in, vali olarak bulunduğu Amasya'da -geleceğin hat dehası- Şeyh Hamdullah (1429-1520)'a babasının kütüphanesi için yazdırdığı eserlerden bazıları zamanımıza kadar gelmiştir. Ayrıca, İstanbul'un fethinden sonra, bu yeni Osmanlı beldesinin müslümanlaştırılmasında yeralan âbideler üzerindeki celî sülüs kitâbelerin hattatlarının da Fâtih devrinin iki büyük ismi Yahyâ (ö.1477) ve oğlu Ali Sofî (XV. asır) olduğu, eserlerindeki imzalarından anlaşılmaktadır. Osmanlı hânedanında, hat sanatıyla fiilen alâkaları bilinen ilk isimler Sultan II. Bayezid ve şehzâdesi Korkut'tur; her ikisi de hüsn-i hattı Şeyh Hamdullah'dan Amasya'da öğrenmişlerdir.

Şehzâde Bayezid'in tahta geçişinden hemen sonra İstanbul'a gelip yerleşen Şeyh

Hamdullah, hocası Hayreddin Mar'aşî (? - ?) yoluyla Yâkutü'l-Musta'sımî'ye bağlanan yazı üslubunu en mükemmel şekliyle bu şehirde de gerçekleştirmeye başlamıştı. Sultan II. Bayezid'in teşvik ve tavsiyesiyle, Yâkut'un Saray hazinesinde mevcut bulunan eserlerini bir estetik kıymetlendirmeye tâbi tuttu ve kendi sanat zevkini de katarak, bunlardan yeni ve belirgin bir tarz çıkarmaya muvaffak oldu. Tahminen 1485 yılında, en az dört aylık bir ibadet yalnızlığına çekilerek başardığı bu mühim iş, Şeyh Hamdullah'ı "Türk Hat Sanatı'nın piri" mertebesine yüceltmıştır. Zira o devre kadar hüküm süren aklâm-ı sitte, Abbâsî devri anlayışına bağlı idi. Bundan sonra, "Şeyh tavrı"ndaki aklâm-ı sitte bütün Osmanlı topraklarına yayıldı ve Yâkut yolunu unutturdu. Şeyh'in üslup olarak seçtiği harfler veya harf grupları Yâkut'un yazılarında parçalar halinde yeryer bulunup gösterilebilir. Şeyh Hamdullah'ın dehâsı, güzelliğin seçiminde ve bunun tekrarlanabilmesinde aranmalıdır.

Şeyh'den kısa bir zaman sonra hat sanatında ismi duyulan Ahmed Karahisârî (1469?-1556) ise, Yâkut tavrındaki yazının Osmanlı ülkesinde yeniden ihyasına çalışarak bu yolda eserler vermiştir. Lakin, Şeyh üslubuna karşı bu direniş ancak bir hattat nesli devam edebilmiş ve Karahisârî yolu unutulup kapanmıştır. Şeyh ve talebeleri elinde olgunlaşan aklâm-ı sitte arasında nesih hattı Mushaf yazılmasına tahsis edilmiş; sülüs yalnız olarak veya nesihle birlikte sanat yazısı haliyle yerleşip sürmüş, muhakkak ve reyhânî XVII.

asrın sonlarına kadar tedricen bırakılmıştır. Tevkî'nin yerini -daha sonra anlatılacak olan- divânî ve celî divânî yazıları zaten doldurduğu için, bunun da sâhası daralmış; rika' ise icâzet hattı adıyla hattatların imza satırlarında ve hat icâzetnâme (diploma)'lerinde kullanılmıştır.

Şeyh Hamdullah'ın açtığı çığır, damadı Şükrullah Halife (ö.1543'den sonra), oğlu Mustafa Dede (1495-1538) ve torunları, ayrıca bu yolda yetişenler eliyle yeni nesillere aktarıldı; mühim hattatlar yetişti ve bu üslup Şükrullah Halife oğlu, Pîr Mehmed (ö.1580) ve Hâlid Erzurûmî (ö.1631) sırasıyla Derviş Ali (ö.1673)'ye kadar geldi. Önce bu üstaddan derse başlayıp, sonra onun talebesi Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî (ö.1686)'den tamamlayan Hâfız Osman (1642-1698), Şeyh üslubundaki aklâm-ı sitteyi ikinci bir estetik değeren-

dirmeye tâbi tuttu ve bundan bir yeni tavır çıkardı. Böylece, bu altı cins yazı -bir kısmının kullanılmasından vazgeçilmiş olmakla beraber- ikinci bir süzülüp arınma safhası geçirdi ve "Hâfız Osman üslubu", Şeyh Hamdullah'inkini kısa zamanda unutturdu; yeni yetişen hattatlar da severek bu yolu tercih ettiler. Ancak, uzaktan okunmak için yazılan celî sülüs hattı, ilerlemek şöyle dursun, XVI. yüzyıla nazaran gerilemişti. İşte XVIII. yüzyılın sonuna doğru Hâfız Osman sülüsünü çok iyi inceleyen Mustafa Râkım (1758-1826) isimli dehâ mertebesindeki hat sanatkârı, ağabeyi İsmâil Zühdi (ö.1806)'den öğrendiği bu sülüs anlayışını daha da geliştirerek celî üslubuna aktarmayı başardı. Ondan yetişen Hâşim (ö.1845) ve Recâi (1804-1874) efendilerin ardından, bilhassa Sâmi Efendi (1838-1912)'nin elinde celî sülüs hattı -hâlâ geçilemeyen- en

mükemmel şekline erişti. Çarşanbalı Ârif (ö.1892), Abdülfettah (1815?-1896), Nazif Bey (1846-1913), Tuğrakes İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946), Ömer Vasfi (1880-1928), Emin Yazıcı (1883-1945), Hâmid Aytac (1891-1982), Halim Özyazıcı (1898-1964), Mâcid Ayrıl (1891-1961) hep bu üslubun temsilcisi olmayı başardılar ve celî sülüsle görülmemiş istifler tertipleyip levha ve kitâbeler yazdılar. Mustafa Râkım'la aynı devirde yaşayan Mahmud Celâleddin (ö.1829) ise, celî sülüs hattında sert ve durgun görünümlü bir üsluba sahip olduğundan, Râkım'ın gergin ve hareketli tavrı karşısında tutunamamıştır. Buna mukabil, sülüs-nesih yazılarında Hâfız Osman yolunu latif bir tarzda sürdüren Mahmud Celâleddin'in, öğrencisi ve hanımı olan Esmâ İbret (d.1780) de kadın hattatların en başarılısı sayılır.

XIX. yüzyılda Kadıasker

Mustafa İzzet Efendi (1801-1876) ve Mehmed Şevki Efendi (1829-1887) gibi iki emsalsiz hat üstadı -yine Hâfız Osman üslubundan ilham alarak sülüs, nesih ve rıka' (icâzet) yazılarında birbirinden farklı iki "mekteb" in doğmasına vesile oldular. Mustafa İzzet Efendi'nin -celî sülüste de çok muvaffak olan- Şefik Bey (1819-1880)'den başka, Muhsinzâde Abdullah Bey (1832-1899), Abdullah Zühdi Efendi (ö.1879), Kayışzâde Hâfız Osman Efendi (ö.1894) gibi talebeleriyle, Şefik Bey'in yetiştirdiği Hasan Rızâ (1849-1920) ve Ali (ö.1902) efendiler bu tarzın seçkin temsilcileri sayılırlar. Şevki Efendi'nin yetiştirdikleri arasında Bakkal Ârif (1830-1909) ve Fehmi (1861-1916) efendiler önsırayı alırlar. Ârif Efendi'nin talebesi Aziz Efendi (1871-1934), bu üslubu Kahire'de "Tahsînü'l-Hutût Medresesi"ndeki hocalığı esnasında (1923-1933) Mısır hattatlarına da öğretmiştir. Sâmî Efendi'nin talebesi olan Reisü'l-Hattâtîn Kâmil Akdik (1861-1941) de Kahire'ye gidişlerinde yazdığı eserlerle orada çok tanınmıştır.

Şimdi, Osmanlılar'ın devlet yazışmalarında kullanılan yazıların tanıtımına gelelim: Tevki' ve onun incisi olan rıka' hattının mahallî anlayışlarla işlenmesi sonunda İran'da ortaya çıkışıyla -asılmış gibi duran harflerinden dolayı- bu yazıya ta'lik adı verilmiş; bu kadim ta'lik hattı, o ülkede devlet yazışmalarını yürüten münşiler tarafından çok kullanılıp geliştirilmiştir. Kuruluşundan itibaren, devletin resmî yazısı olarak tevki' -ve nadiren rıka'- hattına yer veren Osmanlılar, Fâtih'in Akkoyunlular'la savaşı

(1472) sonunda, onların divan kâtiplerinin İstanbul'a getirilişiyle bu ta'lik hattını tanımaya başladılar. Anılan yazının kısa zamanda büyük bir değişikliğe uğramasıyla divânî hattı Osmanlı karakterini kazanmış olarak ortaya çıktı; bunun hareketlerle bezenmiş ve daha gelişmiş şekli de celî divânî adıyla üst seviyedeki resmî yazışmalara XVI. asırdan itibaren tahsis olundu. Resmî işler haricinde kullanılmasına cevaz verilmeyen ve sadece Divân-ı Hümayun'da öğretilen her iki yazı da, bilhassa XIX. yüzyılda en mükemmel seviyesine ulaşmış, bu hal XX. yüzyılda da devam etti. Okuyup yazılması diğer yazınevilerine göre çetrefil olan ve satır sonları yükseltilecek bitirilen bu iki devlet yazısı, kolay okunmanın ve araya birşey yazılıp da tahrifata uğratılmanın önüne geçmek için mahsus seçilmiş, resmî yazışmalar da böylece teminat altına alınmış olsa gerektir.

Padişahın bütün yazılı emirlerinin (ferman, berat, menşur ...) üstünde kendi ismini taşıyan tuğra şekline Osmanlılar'da ilk olarak Orhan Gâzi'de rastlanmaktadır (1324). XV. ve hele XVI. yüzyıllarda mutena tezhipli örneklerine hâlâ hayranlık duyulan padişah tuğraları, zaman içinde görünüşüyle bozulmuş ve XVIII. yüzyıl sonlarında yeni bir nisbet arayışına girilmiştir. Nihayet, yukarıda anılan Mustafa Râkım, III. Selim'den itibaren tuğra şeklini cidden ıslah etmiş ve bu hal II. Mahmud tuğrasında belirgin bir görünüş kazanmıştır. Daha sonra Sâmî Efendi'nin elinde, matematik ve estetik kavramlarının işbirliğiyle tuğra son şeklini II. Abdülhamid zamanında almıştır.

Aklâm-ı sitte dışında Osmanlılar'da çok beğenilen bir yazı cinsi de İran'da nesta'lik denilen ta'lik hattıdır. Diğerlerinin aksine, ta'lik -Arapça'da harflerin kısa seslendirilmesinde kullanılan- hareke işaretlerine yer verilmeden, çıplak ve sade bir görünüşle yazılır ve bu sebeple Türkçe'ye de uyumlu gelir. Sanat eserleri dışında divanların, şer'î ve kazâî hükümlerin kaleme alınmasında geniş bir kullanıma sahası bulmuş olan ta'likin doğuş sahası İran'dır. Yukarıda anılan kadim ta'lik hattının çokça işlenmesi sonunda geçirdiği safhalar, onda değişikliğe sebep olmuş ve bu yeni yazınevine -herhalde ta'lik ortadan kaldırdığı için- nesh-ta'lik adı verilmiştir. Zamanla nesta'like dönüşen bu ismi benimsemeyip ta'lik adını tercih eden Osmanlılar'da, yazının isminde olduğu kadar, tavrında da farklılıklar doğmuştur.

XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, bilhassa ince (hurde, hafi) şekliyle kitaplarda görülmeye başlanan ta'lik hattı, nesta'lik üslubuna bağlı kalınmak suretiyle Osmanlı topraklarında da yayılmıştır. İran'ın büyük ismi Mîr İmâdü'l-Hasenî (1554?-1615)'nin mükemmel tavrı, onun öğrencisi Derviş Abdi (ö.1647) eliyle İstanbul'a getirilmiş ve sanat çevrelerinde hemen benimsenmiştir. Bu sebeple XVIII. yüzyılda eser veren Durmuşzâde Ahmed (ö.1717), Kâtibzâde Mehmed Refi' (ö.1768), Şeyhülislâm Veliyüddin (ö.1768) efendiler gibi Osmanlı ta'lik hattatları hep İmâd-ı Rum (= Anadolu'nun İmâd'ı) veya İmâd-ı sâni (=İkinci İmâd) ünvanlarıyla anılmışlardır. Dedezâde

Mehmed Efendi (ö.1759)'nin yetiştirdiği ve sağ tarafı felçli olduğundan sol eliyle yazdığı için Yesârî lakabıyla anılan Mehmed Es'ad Efendi (ö.1798), İmâd'ın yazılarını bir estetik kıymetlendirmeye tâbi tutmuş; yaptığı isâbetli seçimle 1780'de ortaya çıkan yeni tavır, artık Osmanlı ta'lik üslubu olmuştur. Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi (1770?-1849) de, babasının noksanlarını tamamlayarak bilhassa celî ta'lik hattında emsalsiz bir yol almış ve çok eserler vermiştir. Aynı yolu daha da titizlikle sürdüren Sâmî Efendi ise, Nazif Bey, Hulûsi Yazgan (1869-1940), Ömer Vasfi ve Necmeddin Okyay (1883-1976) gibi kıymetli öğrencileriyle bu güzelliği Türkiye Cumhuriyeti yıllarına kadar aktarmıştır.

Osmanlılar'da beş yüzyıla yakın bir zaman süresince millî hüviyet göstererek devam eden ve en mükemmel seviyesine XIX.-XX. yüzyıllarda erişen hat sanatının mahsulleri de -anılan yüzyıllarda- geçmişe göre çoğalmıştır. Bunda her nevi hattın en göze çarpıcı şekli olan celînin de aynı devrede tekamül edişi kadar, buna bağlı diğer bir sebep de, yazılma sahası olarak tercih edilen levhaların ve hem sivil, hem de dinî mimaride -ekseriya mermere oyulup da- dış cephede yer alan kitâbelerin artışının rolü bulunmaktadır. Eski devirlerde Mushaf, divan v.b. gibi yazma kitaplara; kıt'a denilen, bir veya iki nevi hatla kağıdın sadece bir yüzüne yazılan ve etrafı da bezenmiş olan -yaklaşık kitap ebadındaki- parçalara; kıt'aların biraraya getirilmesiyle albüm şeklinde hazırlanan murakka'lara daha çok rastlanmak-

tadır. Celî sülüs ve celî ta'lik geliştikten sonra, bunlarla yazılan büyük boydaki levhalar da mekânları süslemeye başlamıştır. Hâfız Osman'ın buluşu olarak hat sanatında yer alan ve İslâm Peygamberi'nin hârici ve ahlakî vasıflarını anlatan hilve levhaları da, XIX. asırdan itibaren daha çok sayıda ve daha büyük ebadda yazılmış örnekleriyle görülmektedir.

Hattatların kullandığı edevat ve malzemenin de Osmanlı ince el sanatları arasında müstesna bir yeri vardır. Muhtelif renklere boyandıktan sonra âhâr denilen cilâlama usulü ile kullanılabilir hale getirilen elyapısı kâğıtlara yazmak için, is ve arap zamkı eriyiğinin havanda dövülmesiyle is mürekkebi, varak altının ezilmesiyle de altın mürekkebi elde edilir. Lâl (kırmızı) ve zırnık (sarı) mürekkepleri de çok kullanılmıştır. Hokka ve kamyş kalemin içinde saklandığı divit (silindir biçimindeyse: kubur), kalem açmada kullanılan kalemtraş ve makta gibi âletler, bunları imal ederek geçimini sağlayan bir zanaatkâr (bâzan da: sanatkâr) zümresinin doğmasına vesile olmuştur ki, hat şaheserlerinin yanısıra bunlar da görenlerde hayranlık uyandırmaktadır.

Sıkı bir disiplinle yürütülen usta-çırak öğretimi sonunda icâzet (diploma) verilerek nesilden nesile intikal ettirilen hat sanatı, zaman içinde bünyesini yenileyebildiği ve diğer sanatların aksine Batı'dan tesir alacak bir yanı bulunmadığı için, Osmanlılar'da günü gününden âlâ olarak XX. yüzyıla kadar gelebilmiştir.

Kaynaklar:

Çetin,Nihad M., "İslâm Hat Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi, (Yâkut devrinin sonuna kadar)" İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı, İstanbul,1992, s.14-30.

Derman,M.Üğür, "Hat San'atında Osmanlı Devri",Örnekler Katalogu", İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı,İstanbul, 1992,s.33-43;177-232.

Gelibolulu Mustafa Âli, Menâkıb-ı Hünerverân, İstanbul, 1926.

Habib, Hat ve Hattâtân, İstanbul, 1305.

İnal,İbnülemin Mahmud Kemâl, Son Hattatlar, İstanbul, 1955.

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul, 1928.

Nefeszâde İbrahim, Gülzâr-ı Savab, İstanbul,1939. Suyolcuzâde Mehmed Necib, Devhatülküttâb, İstanbul, 1942.

VATANSEVER BİR DİPLOMAT AHMET RÜSTEM BEY

Dr. Bilal N. ŞİMŞİR

Amerika'da Ermeni propagandasını göğüsleyebilmek için Washington Büyükelçiliği görevini ve diplomatik kariyerini feda edebilmiş olan Ahmet Rüstem Bey, de Bilinski adında Polonyalı bir asker babanın oğludur. Babası, 1848'de patlak veren Avusturya'ya karşı Macar ihtilâline katılmış, bu hareket başarısızlıkla sonuçlanınca 1854'de Türkiye'ye sığınmış, Türk hizmetine girmiş, Müslüman olup Sadeddin Nihad Paşa adını almış, asker ve diplomat olarak devletimize uzun yıllar hizmet etmiş; 1880-1885 yıllarında Osmanlı Komiseri olarak Sofya'da görev yapmış, Bulgaristan Türklerinin haklarını ve vakıf mallarını korumak için canla başla çalışmış olan bir kimseydi. Ahmet Rüstem Bey, 1862'de babasının görevle bulunduğu Midilli'de doğmuş ve 1935'te

Avrupa'da ölmüş olan bir Osmanlı diplomatıdır. Kendisi Müslümandır, ama adı bazı kaynaklarda Alfred de Bilinski olarak da geçer. 1882'de Sofya Komiserliğinde, babasının yanında, Fransızca kâtabi olarak diplomasi mesleğine başladı, Hariciye kadrosunda çeşitli görevlerde bulundu, bu arada iki defa Washington'da maslahatgüzar olarak görev yaptı. Balkan Savaşı öncesinde, 1911-1912 yıllarında, Karadağ'ın başkenti Çetine'de Büyükelçilik yaptı. Balkan Savaşına er olarak katıldı. 1914'te Washington Büyükelçiliğine atandı. Bu görevinden olaylı bir şekilde ayrıldıktan sonra diplomasi mesleğinden da ayrıldı ve yayın yoluyla Türkiye'ye hizmetlerini sürdürdü. Birinci Dünya Savaşı içinde ve Mütareke yıllarında çeşitli yabancı gazetelere Türkiye'yi savunan makaleler yazdı ve

İsviçre'de Fransızca iki kitap yayınladı. 1919'da Anadolu'da başlayan Milli harekete ve Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Sivas kongresine katıldı. Son Osmanlı Meclisine Ankara Milletvekili olarak seçildi, bu Meclis İngilizler tarafından dağılınca Ankara'ya geldi ve Birinci Büyük Millet Meclisine Ankara Mebusu olarak seçildi. 24 Mayıs 1920 tarihli Padişah iradesi ile Mustafa Kemal Paşa gıyaben idama mahkum edilmişti. O'nunla birlikte idama mahkum edilenler arasında Ahmet Rüstem Bey de vardı. 8 Eylül 1920'de Milletvekilliğinden istifa ederek Avrupa'ya gitti. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla kendisine hizmetlerinden dolayı 150 lira maaş bağladı. Rüstem Bey, ölünceye kadar bu aylıkla geçindi ve 73 yaşında hayata gözlerini kapadı.

BAŞARILI HİZMETLERİ

Amerikan basının da, 1880'ler den beri sistematik biçimde Ermeni propagandası yapılıyordu. Müslüman Türklerin Hıristiyan Ermenilere baskı yaptıkları ileri sürülüyor, Türk Hükümeti ve Türk insanı haksız yere suçlanıyordu. Bu karalama kampanyası zaman zaman çok şiddetleniyordu. Washington Elçiliğimiz bu saldırılarla durmadan boğuşuyordu.

1914 yılında Ahmet Rüstem Bey Washington'a Büyükelçi atandı ve Başkan Woodrow Wilson'a güven mektubunu sunup 24 Haziranda resmen görevine başladı. Büyükelçi payesiyle Washington'a atanan ilk Osmanlı diplomatik temsilcisiydi. *(Ondan önce Washington'da görev yapmış olan temsilcilerimiz Orta Elçi payesinde idiler.)*

Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey'in Washington'da görev

başlamasından sadece dört gün sonra, 28 Haziran 1914 günü, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu veliahtı Arşidük Francis Ferdinand Saraybosna'da bir suikastta öldürüldü. Bu suikast, bilindiği gibi, Birinci Dünya Savaşı'nı fitilletti. Suikasttan bir ay sonra, 28 Temmuzda, Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş açtı ve Rusya, Sırbistan'a yardım için seferberlik ilan etti. 1 Ağustosta Almanya, 5 Ağustosta da Avusturya-Macaristan Rus-

ya'ya savaş ilan ettiler. Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan savaş bir Avrupa savaşına dönüştü. 10 Ağustosta Fransa, 12 Ağustosta da İngiltere Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ettiler...

1914 yazında büyük savaş yayıldıka yayılıyordu ama Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri henüz bu savaşın dışında idiler. Bu iki devleti de savaşa çekmek ve “Avrupa savaşı”nı “dünya savaşı”na dönüştürmek için çabalar harcanıyordu. Almanya, Türkiye'yi; İngiltere ve Fransa da Amerika Birleşik Devletleri'ni kendi saflarında savaşa çekmeğe uğraşıyorlardı. Türkiye (yani Osmanlı İmparatorluğu), o yılın Kasım ayında büyük savaşa sürüklenecekti, ABD ise ta 1917 yılına kadar savaş dışında kalacaktı.

İşte tam bu sıralarda “yani Birinci Dünya Savaşının çıktığı fakat Türkiye'nin henüz savaş dışında bulunduğu aylarda” Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey, Washington'da ayağının tozuyla iki sürprizle karşılaştı:

Birinci sürpriz, savaş gemileriyle ilgiliydi: Yunanistan'a iki Amerikan zırhlısı satılıyor, öte yandan da İngiltere Türkiye'nin iki savaş gemisini gasp ediyordu. Türk Hükümeti, üstün durumdaki Yunan deniz kuvvetlerine karşı donanmamızı güçlendirmek amacıyla, 1911 yılında bir İngiliz teranesine “Reşadiye” adlı bir dretnot sipariş etmiş; ayrıca, Brezilya için İngiltere'de yapılmakta olan “Rio de Janeiro” adlı dretnotu satın almış ve buna “Sultan Osman” adını vermişti. Bu savaş gemilerinin paraları Türk halkından toplanmış ve 200.000 lira tu-

tarındaki son taksitleri de son kuruluşuna kadar ödenmişti. Yapımları tamamlanan “Reşadiye” ve “Sultan Osman” zırhlıları 1914 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında Türkiye'ye teslim edilecekti. Artık gün sayılıyordu. Türk halkı, dışından turnağından artırarak parasını ödediği gemilerin nihayet teslim alındığı günü beklerken, İngiltere, ” en basit ticaret hukuku kurallarını da ayakların altına alarak” parası ödenmiş olan bu gemilere el koyduğunu ve Türkiye'ye teslim etmeyeceğini açıklamıştı (6 Ağustos 1914). İngiltere'nin bu kararı Türkiye'de şok yaratmıştı.

İkinci şok Amerika'dan geldi. Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey, Washington'a vardığı günlerde, Amerikan donanmasının “Idaho” ve “Mississippi” adlarındaki iki zırhlısının Yunanistan'a satılmak üzere olduğunu öğrendi. Yunanlılar, Amerika'dan savaş gemisi satın alma işini çok gizli tutmuşlar, görüşmeleri, pazarlıkları gizlice yürütmüşler ve işi bağlamışlardı. Büyükelçimiz bu satışı önlemek için hemen harekete geçti, üstüste girişimlerde bulundu, Başkan Wilson'a kadar çıktı. Bu gemilerin satışının Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı kıskırtacağını, Yunan saldırganlığını arttıracığını, barışa zarar vereceğini anlattı; gemilerin Yunanistan'a teslim edilmesini istedi. Ama Büyükelçimizin girişimleri sonuçsuz kaldı. Başkan Wilson, Yunanistan'ın bu gemileri savaş amacıyla kullanmayacağını iddia etti. Venizelos'tan bu konuda “güvence” almıştı! Sonunda Amerikan senatosu 18 olumsuz oya karşı 124 oyla gemilerin Yunanistan'a satılma-

sını kabul etti. Başkan Wilson da kararı onayladı.

Türkiye, tam dünya savaşının patladığı günlerde ortak bir İngiliz-Amerikan darbesi yemiş oldu. Amerika'nın Yunanistan'a iki zırhlı satması, İngiltere'nin de iki Türk zırhlısını gasp etmesi sonucu, Türk deniz kuvvetleri, Yunanistan karşısında hepten aciz kaldı ve o savaşta Çanakkale boğazından dışarı pek çıkmayacaktı.

Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey, Atlantik ötesinde Türkiye aleyhinde yürütülen propagandalar sayesinde Yunanistan'ın başarılı olduğunu anlamıştı. Sadrazam Sait Halim Paşa'ya gönderdiği bir raporda, Yunanlıların yirmi seneden beri Türkler aleyhinde yaptıkları propagandalar ile Amerika'da Türk aleyhtarlığı yaratıldığını söyleyerek bu propagandalara propaganda ile cevap vermek gerektiğini, bunun için kendisinin de devamlı olarak gazetelere makaleler yazdığını ve demeçler verdiğini ve bu türlü çalışmalara devam edeceğini bildirmişti.[2]

✎ ABD'de Ermeni Propagandası Tekrar Patlıyor ve Türk Büyükelçinin Sabrı Taşıyor.

Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey'in Amerika'ya varışından az sonra karşı karşıya kaldığı ikinci sürpriz, Amerikan basınında yeniden patlak veren Ermeni propagandası oldu. Amerikan gazeteleri, adeta ağız birliği yaparak, Müslüman Türklerin Hıristiyan Ermenileri kılıçtan geçirdiklerini iddia ediyor ve Amerikan Başkanının harekete geçmesini,

Türk karasularına Amerikan savaş gemileri göndermesini istiyorlardı. Amerikan basını, bu kadarla da yetinmiyor, Türk devletine ve milletine adeta küfür yağdırıyordu. Türk halkının dini, milliyeti, soyu soppu ile alay ediliyor ve Türkler aleyhinde akıl almaz hakaret sözleri sarfediliyordu.

Büyükelçi Rüstem Bey, bu saldırıların arkasında İngiltere ile Fransa'nın bulunduğunu anlamıştı. Bu iki devlet birinci Dünya Savaşına girmişlerdi ve şimdi Amerika'yı da yanlarına çekmek istiyorlardı. Amerikan yönetimini ve kamuoyunu etkilemek için sözde **"Ermeni katliamı"** propaganda-sını kullanıyorlardı. Bir bölüm Amerikan yazar çizerini de kazanmışlardı. Türklerin sırtından savaş propagandası yürütülüyordu. Oysa ortada fol yok yumurta yoktu. Türkiye henüz savaşa girmemişti ve 1914 yazında Türkiye'de bir tek Ermeninin burnu bile kanamamıştı. Böyle olduğu halde Türkiye'de Ermenilerin kılıçtan geçirildiği yazılıp çizilebiliyordu.

Bu çirkin karalama kampanyası Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey'i çileden çıkardı. Amerika, Yunanistan'a iki savaş gemisi satmakla kalmamış, şimdi de Türklere karşı bir düşmanlık kampanyası başlatmıştı. Dahası, bu kampanyayı frenlemek için Amerikalılarda hiçbir hareket yoktu. Büyükelçi, bu saldırıları sineye çekemedi. Basındaki saldırılara yine basın yoluyla cevap vermekten başka çare göremedi ve 8 Eylül 1914 günü **"Evening Star"** gazetesine bir demeç verdi.

"İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'de Hıristiyanlara katliam yapıldığı yalanını Amerikan kamuoyunun önüne serdiklerini ve bu yalanı bahane ederek Türk limanlarına Amerikan savaş gemileri gönderilmesini isteklerini" söyledi. Geçmişte ayaklanmaların bastırıldığını, fakat Ermenilerin Hıristiyan oldukları için değil, isyan ettikleri için, Fransa, İngiltere ve Rusya'nın desteğiyle ve silahla Osmanlı devletini zayıflatmak istedikleri için cezalandırıldığını belirtti.

Rüstem Bey, yalnız açıklama yapmakla yetinmiyor, fakat aynı zamanda basın yoluyla karşı saldırıya geçiyor ve soruyordu:

Böyle silahlı ayaklanma karşısında kalsalardı Fransa, İngiltere ve Rusya acaba ne yaparlardı?

Masum bir ırka karşı dünyanın gözleri önünde yirmi planlı katliam (pogrom) sergilemiş olan o Rusya acaba ne yapardı?

Ya Fransa ve İngiltere? Ülkelerinin özgürlüğü için dövüşen Cezayirlileri mağaralara tıkıp sonra onları dumanla boğmuş olan Fransa, Sipahi isyanında yakaladığı Hindlileri top namlularının ağzına bağlayıp sonra o topları ateşleyen İngiltere aynı tahrikler karşısında kalsalardı acaba ne yaparlardı?

Bu soruları sorduktan sonra Amerikalılara dönen Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey, onlara da adeta **"Siz, söyle bir aynaya bakınız da kendi çirkin yüzünüzü görünüz"** demek ister gibi davranıyor. Sözünü sakınmıyor. Amerikan gazetelerinin bir çoğunun İngiltere

ve Fransızların tarafını tutarak Türklere saldırmaları karşısında **"şunu söylemeğe kendimi yetkili görüyorum ki"** diye söze başlıyor. Amerikalıların Filipinleri işgal ederken yerli halka uyguladıkları **"Water Cure"** denen işkenceleri ve her Allahın günü Amerika'da işlenen yüz karası **"linç etme"** suçlarını hatırlatıyor. **"Bunların hatırlanması Türkiye'ye saldırdırken Amerikalıları daha ihtiyatlı yapmalıydı"** diyor. Sırça köşkte oturan bir kimse komşusunun camına taş atarken düşünmelidir, demek istiyor. Amerikalılara bir de soru yöneltiyor: **"Farz edelim ki, diyor, Amerika'daki zencilerin, Amerika Birleşik Devletlerinin istilâsını kolaylaştırmak için Japonlarla gizlice anlaşmış oldukları ortaya çıkarıldı. Acaba o zencilerin kaç hayatta bırakıldı?"** diye soruyor.

Son olarak Ahmet Rüstem Bey, Atlantik ötesindeki Ermeni propagandasının ABD'yi İtilaf Devletleri safında savaş sokmak amacı güttüğünü belirtiyor ve Amerikan Hükümetinin bu oyuna gelmeyeceği inancını dile getiriyor. Şöyle diyor:

"Büyük Britanya ve Fransa, Türkiye'ye karşı yeni bir tahrik kampanyasına girişmişlerdir. Bu kampanyayla oralarda uğursuz bir şeyler olmasını, kötü tahminlerinin doğru çıkmasını, ABD'nin de Doğu'ya savaş gemileri göndermesini ve böylece Avrupa savaşına karışmasını sinsice bekliyorlar. Ama ABD yönetiminin bu adi tuzağa düşmeyecek kadar temkinli olduğuna inanıyorum. Türkiye'de bir tek vatandaşın burnu bile kanamamış olan Amerika Birleşik Devletleri, Türk sula-

rına neden savaş gemisi gönderecek? Hristiyanların da yaşadığı İzmir'i, Beyrut'u mu bombalayacak? Yoksa daha ne yapabilecek ki? Amerikan halkı savaş istiyor mu bakalım?...”[3]

➤ Başkan Wilson'un Tepkisi

Büyükelçi A. Rustem Bey, “ağır ol da molla desinler” zihniyeti ile hareket etmemiş, Amerikan basınındaki çirkin saldırıları sineye çekmemişti. Pasif savunmaya da çekilmemiş, Amerikalılara kendi silahlarıyla cevap vermişti. Çuvaldızı durmadan Türklere batıran Amerika'yı birazcık iğneleyivermişti. Amerikan zencilerine yapılan vahşete, Filipinlerdeki işkencelere birer cümleyle değini vermişti.

Amerika'da yürütülen Türklere aleyhindeki çirkin iftira kampanyası karşısında kılını bile kıpırdatmamış olan Başkan Wilson, bu defa Büyükelçi Rüstem Bey'in demecini görünce adeta küplere binmiş! Vay sen misin koskoca Amerika'yı iğneleyen!? Washington'da görevli bir yabancı Büyükelçi nasıl olur da uluorta Amerika'yı eleştirebilirmiş, nasıl olur da basına böyle demec verebilirmiş! Bu, düpedüz Amerika'nın içişlerine karışma demekmiş. Bir yabancı diplomat nasıl olur da Amerikan yönetiminin işlerine burnunu sokabilirmiş! Hele Büyükelçinin, Amerika'da zencilere yapılanları ve Filipinler'deki işkenceleri diline dolması sineye çekilebilir gibi değilmiş. Sadece bu demeci Büyükelçinin “**istemenyen adam**” ilan edilmesine kafiymiş...

Başkan Wilson, ilk öfkeyle bunları düşünmüş. Büyükelçi Rüstem Bey'i derhal “**istemenyen kişi**” ilan etmeyi, hatta Osmanlı devletiyle ilişkileri kesmeyi aklından geçirmiş. Dışişleri Bakanı Bryan ve yardımcısı Robert Lansing araya girip Başkanı yatıştırmışlar. Avrupa'da büyük savaşın başladığı o günlerde Türkiye ile bozuşmak Amerikan çıkarlarına da zarar verebilirdi. Onun için önce bir soruşturma yapılmasına karar verilmiştir. Başkan Wilson, 10 Eylül 1914 günü Dışişleri Bakanına şunları yazmıştır:

“Sayın Dışişleri Bakanı, Dün gönderdiğiniz önemli şeyleri aldım. Karar vermeden önce düşünmem için kendime biraz zaman tanıdım. Yalnız bir tanesi bence apaçıktır: Türk Büyükelçisi sınırı aşmıştır. Raporu ileri sürdükleri onun önüne serilirse ve raporun doğru olup olmadığı kendisine sorulursa iyi olur. Eğer doğru değilse onun söylediklerini lütfen bana bildirin. Onun söylediklerinin ne olduğunu kesin olarak kendisinden öğrendikten sonra kendisini makbul bir kimse olarak uzun süre ağırlayıp ağırlamayacağımızı düşünürüz.” [4]

Başkanın bu talimatı üzerine, Amerikan Dışişleri Bakanı Bryn, 11 Eylül günü Rüstem Bey ile bir görüşme yaptı. “**Evening Star**” gazetesinde çıkmış olan demecin kesitini kendisine sundu. Bu sözlerin kendisine ait olup olmadığını sordu. Büyükelçi, bu sözlerin kendisine ait olduğunu kabul etti. Gazeteye neden böyle bir demec vermek gereği duyduğunu yazılı olarak bildireceğini söyledi.

➤ Ahmet Rüstem Bey'in Cevabı

Ahmet Rüstem Bey, o gün oturup uzunca bir muhtıra kaleme aldı ve ertesi gün bunu Amerika Dışişleri Bakanına gönderdi. 12 Eylül 1914 tarihini taşıyan bu mektupta şunları söyledi:

“Sir, Dün sabah sizinle yaptığım görüşmeyle ilgili olarak aşağıdaki hususları belirtmem müsaadenizi rica ederim.

Dün bana verdiğiniz ve bugün bu yazıyla birlikte size iade ettiğim Star gazetesi kesitinde bana atfedilen sözler benim kullandığım dilin doğru bir ifadesidir.

ABD'de görülen bazı tatsız gelişmeleri basında gözler önüne sermek şeklinde tuttuğum yolun alışılmamış bir yol olduğunun tamamıyla farkındayım. Fakat Türkiye'nin ve ABD'nin çıkarlarını düşünerek tepki göstermek istediğim durum da pek alışılmış bir durum değildi.

Türkiye, yıllardan beri Amerikan basınının sistematik saldırılarına hedef olmaktadır. Bu saldırılar, sık sık en ağır dille Türkiye'nin bütün duygularını incitmektedir. Türkiye'nin dinine, milliyetine, adetlerine, geçmişine ve bugüne küfredilmiştir. Türkiye, bütün kötülüklerin bataklığı imiş gibi gösterilmiştir. Geçmişte Türkiye'de görülen ve benim gibi bütün diğer Osmanlı aydınlarını da üzen bazı aşırılıklar, diğer milletlerin yaşamında da benzerleri görüldüğü halde, Türkiye'ye karşı bitmez tükenmez şiddetli bir saldırı teması olarak kullanılmaktadır.

Basının bu tutumu Amerikan kamuoyunu Türkler aleyhinde zehirlemekte o kadar ileri gitmiştir ki Türk soyunun her üyesi Amerika'da ancak "iğrenç" (unspeakable) sıfatıyla zikredilir olmuştur.

Türkiye, Balkan Savaşında yenik düşüp kanayan yaralarını sarmağa uğraşırken ve tatlı bir söze muhtaç iken bile her Amerikan gazetesinin en acımasız alaylarına ve küfürlerine maruz kalmıştır...

Diğer taraftan, Türk-Yunan ilişkilerinin pek gergin olduğu şu sırada "Idaho" ve "Mississippi" zırhlılarının Yunanistan'a satılmasının Türkiye'de yarattığı olumsuz havaya, şimdi bir de ABD'nin Türk sularında savaş gemileriyle gösteri yapacağı söylentileri eklenince, Türk halkında ABD'ye karşı şiddetli bir tepki yaratabilir. Asıl üzücü olan, Amerikan basınının, Türkiye'de Hıristiyanlara karşı toplu katliam hazırlandığı yolundaki asılsız iddiasında ısrar etmesidir...

Türkiye ile ilişkiler bakımından Amerikan basınına daha sorumlu bir tutum izlemeye sevk etmek için büyük bir çaba harcamak elzemdi. Amerikan yönetiminin basın karşısında çaresiz olduğu malumdur. Dolayısıyla bu konuda harekete geçme işi Türk Büyükelçisine kalmıştır.

Harekete geçerken Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırmış veya onları eleştirmiş olduğum pek söylenemez. Benim Amerikan saldırısına karşı ülkemi savunduğum apaçıktır. Savunmam, ABD'nin de kınanacak bir takım kusurları olduğunu göstermek biçiminde olmuşa, bu, kusurlarını kapatacak fevkalade meziyet-

leri olan Türk halkına karşı Amerikan basınına daha insafli davranmaya ikna etmenin tek yol olduğuna inandığımdandır.

Diplomatik kuralları aşmış olabilirim. Fakat, karşı karşıya kaldığımız durumun, alışılmıştan sapmayı yalnız hoş görmekle kalmayıp aynı zamanda haklı göstereceğine kuvvetle inanırım. İnsanlığın çıkarı şekle feda edilemez.

Ben, Türkiye'ye, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve nihayet insanlığa karşı manevi görevimi yerine getirmiş olduğuma kaniim."^[5]

➤ Ekim 1914: Türk Büyükelçisi A. Rüstem Bey, Protesto Makamında ABD'yi Terk Ediyor.

Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey'in yukardaki cevabı Başkan Wilson'u ve Amerika Dışişleri Bakanlığını tatmin etmedi; Tersine, onları daha da kızdırdı. Amerikan yönetimi, Büyükelçinin Amerikalıları açıkça eleştirmesini kabul edemiyor; buna karşılık Amerikan gazetelerinin Türkiye'ye karşı sistematik saldırılarını ise pek önemsemiyormuş gibi davranıyordu.

Amerikalılar, kendi aralarında birkaç gün yazıştıktan sonra, Büyükelçiden özür dilemesini istediler. Ahmet Rüstem Bey, Wilson'dan özür dilerse Washington'da kalabilecek ve iki ülke arasındaki dostça, ilişkiler yine eskisi gibi devam edecekti. Amerika Dışişleri Bakan Vekili Robert Lansing, bu kararı 19 Eylül günlü bir mektupla Bü-

yükelçimize resmen bildirdi. Şöyle dedi:

"...Mektubunuzda, o demeceleri verdiğinizizi ve gazetede çıkan yazının doğru olduğunu kabul ediyorsunuz. Bu ülke basınının Türkiye'ye karşı düşmanlığını, diplomatların görevli oldukları ülkelerde uymaları gereken davranış kurallarını çiğnemenizi haklı göstereceğini söylüyor ve ayrıca bu ülkenin Türkiye'ye karşı politikasını eleştirmeyi fırsat biliyorsunuz.

Başkan beni, notanızdaki üslubun kabul edilemeyeceğini, davranışınızı izah edişinizin de tatminkâr olmadığını size bildirmekle görevlendirdi. Birleşik Devletler basınının bir bölümünün yayınlarından dolayı kendinizi öfkeye kaptırarak resmi protokolü ciddi olarak çiğnemiş bulunuyor ve bunu kabul ederek kendinizi savunmaya çalışıyorsunuz...

Ekselans, bu başkentteki hizmetlerinizin ülkeniz için yararlı olacağına hala inanıyorsanız ve basında çıkan demecinizden dolayı pişmanlık duyduğunuzu bildirmek istiyorsanız, Başkan, daha fazla yorum yapmadan yayınlanmış olan demecinizi ve notanızı görmemezlikten gelmeye ve bu tatsız olaydan önce Ekselansları ile Birleşik Devletler arasında var olan samimi ve dostça ilişkileri yenilemeye hazırdır."^[6]

Ahmet Rüstem Bey, bu notayı alınca Mr. Lansing'e dönüp sorabilirdi: Türkiye'deki Amerikan Elçileri ve Konsoloslarının Türkler aleyhinde Washington'a gönderdikleri ve her yıl Amerikan diplomatik ve konsolosluk belge cilt-

lerinde yayınlan yazılardan dolayı şimdiye kadar Türkiye'den özür mü dilenmişti? Yıllardır Türkiye'de oturan ve Türk konukseverliğinden alabildiğine yararlanan ve sonra her hafta Amerikan gazetelerine imzalı, imzasız iftira dolu yazılar gönderen Amerikan misyonerleri Türk halden özür mü dilemişlerdi? Hele hele Edwin M. Bliss gibi, Frederick Davis Greene gibi, James Barton gibi, Maria A. West gibi Amerikan misyoner kodamanların Türk düşmanlıklarına ne buyrulur? Bu misyonerler Türkler aleyhinde ciltler dolusu kitaplar yazıp hemen bütün Protestan kiliseleri önünde bunları sattırıp cemaatlerini zehirlediklerinden dolayı Türk milletinden özür mü dilemişlerdi? Amerikan basınındaki Türk düşmanlığı kampanyalarından dolayı pişmanlık duyan bir tek Amerikalı var mıydı?...Amerikalılara söylenecek daha pek şey vardı.

Ama Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey, özür dilemedi ve daha fazla tartışmayı da artık gereksiz gördü., 20 Eylül 1914 günü Lansing'e şu kısa cevabı göndermekle yetindi:

“Sir, Basın temsilcilerine verdiğim demeçle ilgili 12 Eylül günlü notama cevap olarak gönderdiğiniz 19 Eylül tarihli notanızın alındığını bildirmekle onur kazanırım. Cevap olarak, Başkan Wilson'a, bu konuda kendisinin görüşünü maalesef kabul edemeyeceğimi ve dolayısıyla buradan ayrılmak için Hükümetimden izin istemeyi gerekli gördüğümü bildirmenizi rica ederim. On beş gün içinde İstanbul'a hareket edeceğim.”[7]

Ahmet Rüstem Bey, 27 Eylül günü Sait Halim Paşa'ya da Amerika'yı terk edeceğini bildirdi ve nedenlerini de anlattı. Yıllardan beri Osmanlı Hükümetine hücum eden Amerikan basınının yeni bir malzeme bulduğu ve bu yeni malzemenin de şu olduğunu söyledi: İngiliz ve Fransızlar, Amerika Birleşik Devletleri Savaşa sokabilmek amacıyla, Osmanlı Devletinin Hıristiyanlar için bir katliam hazırladığını ileri sürerek Amerika'yı savaşa teşvik ediyorlardı. Rüstem Bey, bunun için basına bir açıklamada bulunarak bu iki devlete karşı Amerika'nın dikkatini çekmeğe mecbur olmuştu. Amerikan zencilerine karşı yapılan linç etme olaylarını zikretmesi ise, Amerikan gazetelerinin Türkiye'yi barbarlıkla suçlamalarına son vermek içindi. Büyükelçi sadece hukuki savunma hakkını kullandığını söylüyordu. Memlekete dönüş kararının kesin olduğunu da ayrıca bildiriyordu.

Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey, 9 Ekimde Sait Halim Paşa'ya çektiği son bir telgrafta, aynı gün İtalyan vapuru ile New York'tan hareket edeceğini, 18 Ekimde Napoli'de, 25 Ekimde de İstanbul'da olacağını bildirdi. Dikkati çeken bir not daha ekledi. 25 Ekim 1914 tarihine kadar kendisinden bir haber alınmaz ise, akıbeti hakkında araştırma yapılmasını rica etti.[8] Bu ricada bir suikast kaygısı seziliyor.

Büyükelçi Ahmet Rüstem Bey sağ salim İstanbul'a dönmüştür ama, Sait Halim Paşa'nın kendisi, yedi yıl sonra Roma'da Ermeni kurşunlarıyla şehit düşmüştür.

➤ Çalınacak Minareye Önceden Hazırlanan Kılıf

Ahmet Rüstem Bey'in Washington Büyükelçiliği topu topu üç buçuk ay sürmüştür. Onun 24 Haziran 1914'te başlamış olan bu görevi, 9 Ekimde Amerika'dan ayrılışıyla son bulmuştur. Kendisi daha önce ABD'de Elçilik İkinci kâtibi ve Maslahatgüzar olarak da görev yapmıştı. Büyükelçiliği ise onun Washington'da ve diplomasi mesleğinde son görevi oldu. Amerika'dan döndükten sonra bir daha herhangi bir diplomatik görev almadı.

1914 yılında, Amerikan basınında görülen Ermeni propagandası, bir Osmanlı Büyükelçisinin diplomatik kariyerini söndürmüştür. Bu olay, Ermeni “soykırım” iddiaları bakımından çok düşündürücüdür. Tekrar hatırlamak ve vurgulamak lâzımdır: Yıl 1914. Mevsim yaz. Avrupa'da savaş var, ama Türkiye'de ve Amerika'da henüz savaş yok. Doğu Anadolu'da Rus istilâsı, Çanakkale'de İngiliz-Fransız saldırısı yok; Ermeniler henüz Van'da isyan çıkarmıyor, istilâcı Ruslarla silahlı işbirliği yapmıyor, Türk ordusunu arkadan vurmuyorlar. Dolayısıyla Anadolu'da bir Ermeni tehcirinden de eser yok. Tehcir olayına daha tam bir yıl var. 1914 yazında Anadolu'da hiçbir Ermeni olayı yok, hiçbir Ermeninin kılına bile dokunulmamış.

Böyle olduğu halde, 1914 yazında Atlantik ötesinde büyük bir yaygara kopuyor. Çığırtaçan Amerikan basını tozu dumana katıyor. Neymiş? Türkiye'de Hıristiyan Ermeniler kılıçtan geçirilecekmiş, kılıçtan geçiriliyormuş.

Neymiş? Amerikan Başkanı Wilson, Ermeni din kardeşlerinin imdadına yetişmeliymiş, Türk sularına Amerikan savaş gemileri göndermeliymiş. Amerikan Cumhurbaşkanından bir hareket görülmeyince basın kampanyası daha da şiddetleniyor. Amerikan gazeteleri, söylemediklerini bırakmıyor, Türkleri yerin dibine batırıyorlar...

Ne oluyor Allah aşkına? Durup dururken nedir bu yaygara? Atlantik ötesinde nedendir bu fırtına? Washington'daki Türk Büyükelçisi teşhisi koymakta gecikmiyor. Amerika'da tozu dumana katan bu fırtına Avrupa'dan körüklenmiştir. Açıkça görülüyor ki, Amerika'daki Ermeni katliam propagandasının arkasında bu defa İngiltere ve Fransa vardır.

Bu iki devlet, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile savaştadırlar. Şimdi yanlarına Amerika'yı da çekmek istemektedirler. İşinde gücündeki günahsız Anadolu Türkününün sırtından çirkin bir oyun oynanmaktadır, acımasız ve büyük bir oyundur bu. Büyük oyundur, çünkü koskoca Amerika Birleşik Devletlerini İtilâf Devletleri safında savaşa çekmek ve bu büyük savaşta mutlaka kazanmak hedefi güdülmektedir.

İngiltere ve Fransa, Amerika'yı etkileyip kendilerine çekebilmek için acaba neden **"katliam"** kozunu da seçmişlerdir diye sormaya gerek bile yoktur belki. Çünkü bu tür propaganda silahları daha önce de kullanılmış ve etkili olmuştu. Hele Osmanlı devletini parçalamak için **"katliam"** propagandaları ta

1820'lerdeki Yunan ayaklanmasından beri sık sık kullanılmış ve Hıristiyan kitleleri ve devletleri harekete geçirebilmiş idi. Katliam silahı bu defa Amerika'da da etkili olacak, Amerikan kamuoyunu ayağa kaldıracak ve sonunda Amerika büyük savaşa girmek durumunda kalacaktır, diye hesaplanmıştır herhalde.

1914 yılı yazında başlatılan Ermeni katliam propagandası ile ilerde çalınacak minarenin kılıfı hazırlanmıştır. İngiltere ve Fransa'nın Amerika'yı savaşa sokmak hedeflerine Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak hedefleri de eklenince, Ermeni katliam propagandası daha da güçlenmiştir. 2 Kasım 1914'te Rusya Osmanlı devletine savaş ilan etti. Üç gün sonra müttefikleri de Rusya'yı izlediler. 5 Kasım 1914 günü İngiltere ve Fransa da Osmanlı devletine savaş açtılar. Ve dolayısıyla Ermeni katliam propagandaları aldı yürüdü.

Artık hedef sadece Amerika'yı savaşa sokmak değil, aynı zamanda Osmanlı devletini yok etmektir. Bu nihai hedefe gidilirken her şey muhtahtı, bu arada Ermeni katliam propagandası da vahşice kullanıldı.

Ve yıl 1915: Türk Hükümeti, **"tehcir"** kararı alıp, düşmanla işbirliği yapmakta olan Anadolu Ermenilerini Suriye ve Irak'a doğru kaydırmağa başlayınca, düşman devletlerin **"katliam"** propagandaları ayyuka çıktı. Bu arada ABD halâ savaş dışındaydı. Amerika'ya savaşa çekebilmek için Türkiye'deki Ermenilerin topluca katledildikleri yolundaki düşman propagandası sürüp

gitti. Bu propagandaya İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Morgenthau da katıldı, hatta o savaşta Müttefikimiz olan Almanlar arasından da düşman korosuna katılan oldu; Alman Papazı Lepsius gibi.

Savaş dönemi propagandası şiddetinden pek bir şey kaybetmeden sürüp gitti ve barış dönemine de taşı. İkinci Dünya Savaşından sonra, Almanların Yahudilere yaptıkları **"soykırım"** olarak adlandırılınca, sözde Ermeni katliamı da **"Ermeni soykırımı"** diye vaftiz edildi. Katliam veya soykırım diye bir iddianın aslı esası olmadığı Malta sürgünleri olayında açıkça ortaya çıktığı ve belgelendiği halde, iddianın arkası kesilmedi. Propagandanın esası tekrarmış, propagandada başarı tekrarlar olurmuş. Ermeni katliam veya soykırım propagandası da hep tekrarlanır durur. Birisine kırk defa deli dersiniz o kimse deli olduğuna inanmağa başlarmış. Kırk kez değil, yüzyıldır tekrarlanan Ermeni katliam iddiaları da Avrupalı ve Amerikalı insanların kafalarında iyice yer etmiş görünmektedir. Bu iddianın aslı olmağını söyleyenlerin sesleri ise boğulmakta, tozdan dumandan ferman okunmamaktadır...

Dürüst, çalışkan, sert ve alıngan yaratılışlı bir kimse olan, Türkçeden başka altı yabancı dil bilen Ahmet Rüstem Bey, Amerika'da, Avrupa'da ve Mısır'da çıkan gazetelere birçok makale yazmış ve iki kitap yayınlamıştır. La Guerre Mondiale et la Question Armenienne başlıklı ilk kitabı 1918 yılında Berne'de basılmıştı. Bu değerli eser, 83 yıl sonra, Cihan Harbi ve

Türk-Ermeni Meselesi adıyla ve Cengiz Aydın'ın çevirişiyle dilimize kazandırıldı. [10] Özenle çevirilmiş ve güzel bir baskıyla piyasaya sürülmüş olan bu aydınlatıcı kitabı meraklı okuyuculara salık vermek isteriz. Ahmet Rüstem Bey'in Lozan Barış Konferansı öncesinde, 1922'de, Cenevre'de yayınlamış olduğu Fransızca ikinci kitabı La Crise Proche-Orientale et la Question des Détroits de Constantinople (Yakın Doğu Krizi ve İstanbul Boğazları Sorunu) adını taşıyor ve henüz dilimize çevrilmemiştir.

Ermeni sorunuyla ilgili ilk kitabının önsözünde Ahmet Rüstem Bey diyor ki:

“Ermeni meselesinde, dünyaya kamuoyuna karşı Türkiye’yi savunmayı amaçlayan bu kitabı yazarken, her şeyden önce, doğduğum, pek çok iyiliğini ve nimetlerini gördüğüm bu ülkeye bağlılık duygularımı devam ettirmeyi düşündüm. Bu duygularımı, samimiliğinden asla şüphe edilmeyecek davranışlarla birçok defa ortaya kodum. Bu cümleden olarak, bu ülkenin ve Türk halkının şerefini korumak için iki kere düelloda bile dövüştüm ve Türk-Yunan savaşına gönüllü olarak katıldım.

“Diplomasi mesleğinde başarılı olduktan ve Osmanlı hükümetinin ve Türk vatandaşlarının haklarının hakkımdaki âlicenap (yüce gönüllü) duygularından emin olarak bu kitabı kendi adımla yayınlamaya karar verdim. Bununla, bu eseri yazarken beni harekete geçiren itici gücün, sadece ülkeme olan sevgim ve saygım olduğunu söylemek istiyorum.”

Ermeni suikast çetelerinin Avrupa'da kol gezdikleri ve İttihatçı liderleri birer birer şehit ettikleri o yıllarda böyle bir bitap yazmak ve buna imza koymak cesaret işiydi.

Yürekli Ahmet Rüstem Bey'i saygıyla anıyoruz.

KAYNAKÇA

[2] Dr. Mine Erol, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Bilgi Basımevi, Ankara: 1976, s.35

[3] Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Büyükelçisi A. Rüstem Bey*, Bilgi Basımevi, Ankara: 1973, s. 21-23, 53-55,

[4] *Ibid.*: s. 26

[5] Bu mektubun İngilizce aslı için bkz. *Ibid.*: s.56-59

[6] İngilizce tam metni için bkz. *Ibid.*: s. 64-65.

[7] *Ibid.*: s. 66

[8] *Ibid.*, s. 40-41

[9] Rum ve Ermeni lobilerinin propaganda kampanyasıyla ABD'de beş yıl kadar sürmüş olan Lozan kavgasının ayrıntıları için bkz.: Bilâl N. Şimşir, *“Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği”*, *Bellekten*, Cilt XXI, Sayı 162, Nisan 1977, s.277-356'den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1977.

[10] Ahmed Rüstem Bey (*Türkçesi Cengiz Aydın*), *Cihan Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul: 2001.

SAHAFLARIN ŞEYHİNDEN ERZURUM'A BİR HEDİYE

☰ Lokman LOKMACI

Nice ruhun doluştuğu bir evdir sahaf dükkânı. Bir kapısı vardır ki ölümsüzlüğe açılır. Kimsecikler pek gözükmese de ana baba günü gibidir o kapının önü. Tenin vurduğu o kapıyı sahaf açar, sen dur der cana. Ruhunu içeri buyur eder, başköşede ağırılar... Ruh bu ya! halden hale girer. Sahafın dükkânında da kitap olur, defter olur. Ya da bize öyle görünür.

Sahafın işi zor! Zor ki hem de ne zor.

Kolay mı ruhlarla dolu bir evi omuzlarında taşımak?

Kolay mı ruhlar ile ruhtan ödü kopan ölümlülere bir arada ağırlamak?

Kolay mı Alparslan Kotan ile ondan yüz sene önce yaşamış Erzurum Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi Sami Bey'i buluşturup, tanıştırmak...

Değerli büyüğümüz, hem şehrimiz Sahafların şeyhi Halil Bingöl'ün, sahibi meçhul bir edebiyat-severin tuttuğu "Ezber Defteri'nin sayfalarından arasından bulup çıkardığı ve Alparslan Kotan'a armağan ettiği, Erzurum Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi Sami Bey'in, 1. Dünya Savaşı, Rus ve Ermeni İşgali sonrasında yaşanan kara günlerin halet-i ruhiyesini yansıttığı, Erzurum Kongresi ile memlekete verilen azim ve istikamet ruhunun izlerini taşıyan 1924 tarihli "Erzurum" başlıklı şiirini dergimizde yayınlama fırsatını bulduğumuz için Sahafların Şeyhi Halil Bingöl amcamıza ve Alparslan Kotan'a teşekkür ederiz.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Meslek Gazetesi'nin 5 Mayıs 1925 tarihli nüshasında kaleme aldığı "Erzurum Muallimler Birliği" başlıklı yazısından öğrendiğimize göre şiirin sahibi olan Sami Bey, o dönemde Erzurum'da kurulmuş olan ve çok önemli faaliyetler yerine getiren Erzurum Muallimler Birliği isimli cemiyetin reisliğini yapmaktadır.

Selam ve rahmet olsun Sami Bey'e...

ERZURUM

Yüce Türk yurdu, İslâm ülkesi;
Yıllarca olmuştun hicrân beldesi!
Sarsıldın, ezildin etmedin tuğyân;
Seni lâıyk değildi eylemek nişyân
Ey sitem-zede, tevekkülün çok!
Sabûrsun, metînsin, tahammülün çok!
Sinende yatan ulu ma'bedler,
Diyor ki: Dâimâ uykudan uyan!
Allâhü Ekber: Sadâ-yı ma'nevî-i da'vet;
Allâhü Ekber: Nidâ-yı âşinâ-yı hikmet;
Allâhü Ekber: Sadâ-yı i'tilâ-fermâ;
Kâinâtın en yüksek burûcundan
Seni iknâ'a kâfi değil mi?
Hâdisâtın binlerce inkilâbı
Seni tatmîn etmiyor mu?
Âyât-ı beyyinâtı nûr-ı Kur'ân'ın
Sana emr etmiyor mu? Mühmel değilsin sen!
Vazîfen çok büyüktür;
Kadrini artık idrâk et:
Meleklerden mübeccel insân-ı kâmilisin sen!
Hayâtın, âmâlin; doğdu işte hürriyet!
Sen rûh-ı ma'sûm, nûr-ı ulviyet;
Hayât-ı millet uğrunda hayâtı etdin istihkâr;
Seni takdise görmeyen şâyân,
Âtisi elbette olmalı hüsrân!..

Erzurum Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi Sami Bey
30 Teşrin-i Sâni 1340 (30 Kasım 1924)

DOĞU
ANADOLU'NUN
EN BÜYÜK
ALİŐVERİŐ ve
YAŞAM MÉRKEZİ

**MNG'DE
HAYAT
VAR!**

200
SEÇKİN
MARKA

*Keyline Keyil
Kafalar
Burada*

+ALİŐVERİŐ
+LEZZET
+EĞLENCE
+SİNEMA
+SPOR

MNG
Alıőveriő ve Yaşam Merkezi

[f](#) [@](#) [t](#) /mngavm
www.mngavm.com